

อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อสำรวจปฏิบัติการจริยธรรมของนักเรียน ครู และผู้ปกครอง ต่อพฤติกรรมทางเศรษฐกิจของผู้อื่น และเปรียบเทียบปฏิบัติการจริยธรรมต่อพฤติกรรมทางเศรษฐกิจของผู้อื่นระหว่างกลุ่มนักเรียน ครู และผู้ปกครองที่จำแนกตามตัวแปร เพศ สถานภาพ ศาสนา อาชีพหลักของครอบครัว สภาพความเป็นเมือง และภูมิภาค ดังนั้นการอภิปรายผลการวิจัยในบทนี้จะแยกอภิปรายเป็น 2 ตอน คือ

ตอนที่ 1 อภิปรายผลการสำรวจปฏิบัติการจริยธรรมของนักเรียน ครู และผู้ปกครองต่อพฤติกรรมทางเศรษฐกิจของผู้อื่น

ตอนที่ 2 อภิปรายผลการทดสอบสมมติฐานเกี่ยวกับตัวแปรอิสระ

ตอนที่ 1 ปฏิบัติการจริยธรรมของนักเรียน ครู และผู้ปกครองต่อพฤติกรรมทางเศรษฐกิจของผู้อื่น ผลการวิจัยในตารางที่ 20 สามารถอภิปรายได้ดังนี้คือ

1. นักเรียน ครู และผู้ปกครองจะมีปฏิบัติการจริยธรรมทางบวกแน่ ๆ และจะไม่มีปฏิบัติการจริยธรรมทางลบแน่ ๆ ต่อการบริจาครทรัพย์ การประกอบอาชีพอิสระ และการเสียสละเพื่อสาธารณประโยชน์ แสดงให้เห็นว่าคนไทยประเมินพฤติกรรมทางเศรษฐกิจเหล่านี้ว่าเป็นพฤติกรรมที่ดี ถูก และควรกระทำอย่างยิ่งจึงมีปฏิบัติการจริยธรรมในทางที่จะส่งเสริมพฤติกรรมเหล่านี้

การบริจาครทรัพย์ซึ่งเป็นพฤติกรรมทางเศรษฐกิจที่ประกอบด้วยความเมตตากรุณาเป็นพื้นฐานและการเสียสละเพื่อสาธารณประโยชน์เป็นพฤติกรรมที่นักเรียน ครู และผู้ปกครอง รายงานว่าจะมีปฏิบัติการจริยธรรมทางบวกแน่ ๆ ในระดับคะแนนสูงที่สุด และเป็นอันดับที่สามในบรรดาพฤติกรรมทางเศรษฐกิจทั้งหมด 16 พฤติกรรม แสดงให้เห็นว่าคนไทยให้ความสำคัญกับการเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากที่สุด สอดคล้องกับผลการวิจัยหลายชิ้นที่ได้เสนอไว้ในบทที่ 1 ได้แก่ ผลการวิจัยของประสาร มาลากุล ณ อยุธยา (2523) สมบูรณ์ ศาลยาชีวิน (2519)

รัศมี ทองอุประวรรณ (2509) วิชิต ประสพปลื้ม (2518) และสมบัติ ธำรงธัญวงศ์ (2521) ท่ามกลางเสียงวิพากษ์วิจารณ์ว่า ปัจจุบันคนไทยเห็นแก่ตัวมากขึ้น แกร่งแย่งแข่งขันกันโดยปราศจากเมตตาธรรม และดูตายในความทุกข์ยากเดือดร้อนของผู้อื่น ผลการวิจัยครั้งนี้คงจะสร้างความแปลกใจให้กับผู้สนใจในพฤติกรรมของคนไทยในปัจจุบันไม่น้อย

นับเป็นเรื่องที่น่ายินดีที่คนไทยมีปฏิริยาจริยธรรมทางบวกต่อการบริจาคทรัพย์และการเสียสละเพื่อสาธารณประโยชน์ในระดับสูงมาก เพราะพฤติกรรมทั้งสองนี้เอื้ออำนวยต่อความมั่นคงและความสงบภายในประเทศ ถ้าจะกล่าวถึงความพร้อมที่จะได้รับการปลูกฝังคุณธรรมทั้งสองประการนี้ให้แน่นแฟ้นขึ้น ก็นับว่าคนไทยมีพร้อมอยู่มาก และควรส่งเสริมให้คนไทยหมั่นแสดงปฏิริยาจริยธรรมทางบวกต่อพฤติกรรมทั้งสองนี้กันอย่างจริงจังด้วยความร่วมมือจากทุกสถาบันที่เกี่ยวข้อง เพื่อช่วยให้พฤติกรรมที่ดีงามเหล่านี้ปรากฏอยู่ในสังคมตลอดไป

นักเรียน ครู และผู้ประกอบการจะมีปฏิริยาจริยธรรมทางบวกแน่ ๆ และจะไม่มีปฏิริยาจริยธรรมทางลบแน่ ๆ ต่อการประกอบอาชีพอิสระในระดับคะแนนที่สูงมาก เป็นอันดับสองรองจากการบริจาคทรัพย์เท่านั้น สอดคล้องกับผลการวิจัยของสัญญา จิตตานนท์ (2521) ที่พบว่าผู้ประกอบการอาชีพอิสระมีทัศนคติที่ดีต่ออาชีพอิสระและผู้ว่างงานก็อยากประกอบอาชีพอิสระ แต่ติดอยู่ที่ปัญหาเรื่องเงินทุนและวิธีดำเนินการ นับเป็นนิมิตหมายอันดีที่ภาครัฐบาล ภาคเอกชน และประชาชนคนไทยจะได้ร่วมมือกันลดปัญหาความว่างงานกันอย่างจริงจังเสียที กล่าวคือ ปัจจุบันคนไทยเริ่มเปลี่ยนทัศนคติต่ออาชีพซึ่งแต่เดิมนิยมส่งบุตรหลานให้ศึกษาต่อจนสำเร็จแล้วจะเข้ารับราชการเป็นพนักงานรัฐวิสาหกิจ ทำงานในธนาคาร และบริษัทห้างร้านเอกชน เพราะมีความมั่นคงในตำแหน่งหน้าที่การงาน เป็นงานสบาย มีเกียรติ มีสวัสดิการดี (เชียร ธรรมาธิปดี 2522 : 34) มาเป็นความนิยมที่จะประกอบอาชีพอิสระแทน ผลการวิจัยครั้งนี้ก็เป็นข้อยืนยันความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นได้ คือ เมื่อเปรียบเทียบกันระหว่างการประกอบอาชีพอิสระกับการประกอบอาชีพรับจ้างซึ่งในการวิจัยนี้ได้แก่ การรับราชการและการเป็นลูกจ้างบริษัทเอกชน ปรากฏว่านักเรียน ครู และผู้ประกอบการมีปฏิริยาจริยธรรมทางบวกต่อการประกอบอาชีพทั้งสองประเภทและจะไม่มีปฏิริยาจริยธรรมทางลบด้วย แต่คะแนนปฏิริยาจริยธรรมทางบวกที่มีต่อการประกอบอาชีพอิสระสูงกว่าคือเป็นอันดับที่สอง ในขณะที่คะแนนปฏิริยาจริยธรรมทางบวกต่อการประกอบอาชีพรับจ้างสูงเป็นอันดับที่ห้าในบรรดาพฤติกรรมทางเศรษฐกิจทั้ง 16 พฤติกรรม ดังนั้นในเมื่อคนไทยมีความพร้อมคืออยากประกอบอาชีพอิสระเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว หากรัฐบาลได้มีส่วนช่วยสนับสนุนส่งเสริมได้ตรงจุด คือ ให้ข่าวสารที่เป็นความรู้ในการประกอบอาชีพ ช่วยเหลือทุนเริ่มต้นแก่อุตสาหกรรม

ในครัวเรือน สนับสนุนการค้าและธุรกิจอุตสาหกรรมขนาดเล็ก จัดฝึกอบรมอาชีพพระยะสั้นให้ได้ ผลในการไปประกอบอาชีพได้อย่างจริงจังแล้ว ปัญหาคนว่างงานในปัจจุบันก็คงจะลดความรุนแรงลงไปได้มาก

2. นักเรียน ครู และผู้ประกอบการอาจจะมีปฏิริยาจริยธรรมทางบวกและอาจจะมีปฏิริยาจริยธรรมทางลบต่อการกระจายทรัพย์สินอย่างเท่าเทียมกัน การประกอบอาชีพรับจ้าง การไม่เอาทรัพย์สินผู้อื่น การกระจายทรัพย์สินตามความจำเป็น การกระจายทรัพย์สินตามความสามารถ การให้ผู้อื่นยืมเงิน และการให้ผู้อื่นกู้เงิน แสดงให้เห็นว่าคนไทยมีแนวโน้มที่จะประเมินว่า พฤติกรรมเหล่านี้เป็นพฤติกรรมที่ดีงาม เมื่อกระทำแล้วมีโอกาสที่จะได้รับผลกระทบทางบวกทั้งต่อตนเองและส่วนรวมจึงมีปฏิริยาจริยธรรมในทางส่งเสริมพฤติกรรมเหล่านี้

สำหรับเรื่องความเสมอภาคทางเศรษฐกิจ เมื่อให้คนไทยประเมินความถูกต้องและความยุติธรรมของการกระจายทรัพย์สินแก่ลูกหลานและการแบ่งผลประโยชน์แก่ลูกน้องในลักษณะต่าง ๆ กัน 3 วิธี ผลปรากฏว่าการกระจายทรัพย์สินอย่างเท่าเทียมกันได้รับปฏิริยาจริยธรรมทางบวกในระดับสูงที่สุด ส่วนรองลงมาเป็นการกระจายทรัพย์สินตามความจำเป็นและการกระจายทรัพย์สินตามความสามารถ ตามลำดับ แสดงว่าคนไทยให้ความสำคัญแก่ความเสมอภาคมาก แต่ถ้าจะลำเอียงก็ไม่ใช่ว่าจะยอมรับไม่ได้ เมื่อจะลำเอียงทั้งทีก็จะเห็นดีเห็นงามที่จะลำเอียงให้คนที่มีความจำเป็นมากกว่าคนที่มีความสามารถ อาจเป็นเพราะคนไทยเห็นว่าผู้ที่มิชอบจำกัดหรือจำเป็นบางอย่างนั้นน่าเห็นใจ และน่าให้ความช่วยเหลือมากกว่าผู้ที่มีความสามารถซึ่งจะเอาตัวรอดได้เอง

การไม่เอาทรัพย์สินผู้อื่นเป็นพฤติกรรมทางเศรษฐกิจที่แสดงถึงความซื่อสัตย์และสามารถต้านทานต่อสถานการณ์ยั่วได้ คือ ไม่ยกยอทรัพย์สินของผู้อื่น แม้มีโอกาสที่จะกระทำได้ และการชำระหนี้สินโดยเจ้าหนี้ไม่ต้องทวงถาม เป็นที่น่ายินดีที่คนไทยมีแนวโน้มที่จะส่งเสริมพฤติกรรมเหล่านี้แต่ยังอยู่ในระดับที่ไม่สูงมากนัก คือเพียงแค่อาจจะมีปฏิริยาจริยธรรมทางบวกด้วยเท่านั้น ผู้วิจัยคิดว่าโรงเรียนควรมีบทบาทอย่างมากในการชี้ให้นักเรียนเห็นความสำคัญของพฤติกรรมนี้ว่าจะทำให้เกิดผลในทางบวกอย่างไร และพยายามเน้นให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างการทำดีกับผลกรรมดี บ่อยครั้ง ๆ หลาย ๆ วิธี เช่นการให้เห็นตัวอย่างการไม่เอาทรัพย์สินผู้อื่นแล้วได้รับการยกย่องชมเชย ให้ได้รับประสบการณ์ตรงด้วยตนเอง หมั่นอบรมสม่ำเสมอ กระตุ้นให้แสดง

ปฏิริยาจริยธรรมทางบวกต่อพฤติกรรมทุกครั้ง เป็นต้น คงจะเป็นวิธีช่วยยกระดับความสำนึกในเรื่องความซื่อสัตย์ในหมู่คนไทยได้ทางหนึ่ง

การให้ผู้อื่นยืมเงินกับการให้ผู้อื่นกู้เงินเป็นพฤติกรรมทางเศรษฐกิจที่นักเรียน ครู และผู้ปกครองรายงานว่าจะมีปฏิริยาจริยธรรมทางบวกและอาจจะไม่มีปฏิริยาจริยธรรมทางลบในระดับคะแนนที่ใกล้เคียงกัน คือ เป็นอันดับที่ 9 และ 10 จากพฤติกรรมทางเศรษฐกิจทั้งหมด 16 พฤติกรรม ข้อที่น่าสังเกตก็คือ นักเรียน ครู และผู้ปกครองอาจจะไม่มีปฏิริยาจริยธรรมทางบวกต่อการให้ผู้อื่นยืมเงินมากกว่าการให้ผู้อื่นกู้เงิน ทั้งนี้ อาจจะเป็นเพราะลักษณะพิเศษของคนไทยซึ่งประเสริฐ แยมกลิ่นฟุ้ง (2510 : 70) ได้ให้ข้อสังเกตไว้ว่า "คนไทยแตกต่างจากคนเชื้อชาติอื่นตรงที่มีความสุภาพอ่อนโยน มีใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีน้ำใจกว้างขวาง รู้จักเห็นอกเห็นใจผู้อื่น นิยมความจริงใจและชอบช่วยเหลือกัน ไม่คิดเอาเปรียบผู้อื่น มีความเตตากรุณาสงสาร ไม่ซ้ำเติมผู้แพ้" ดังนั้น จึงไม่น่าแปลกใจเลยถ้ามีคนเดือดร้อนเรื่องเงินทองแล้วมาขอพึ่งพา คนไทยจึงมีน้ำใจช่วยเหลือโดยการให้ยืมเงินมากกว่าที่จะให้กู้เงิน ถ้าคนที่มาพึ่งพานั้นเป็นคนที่เชื่อถือไว้ใจได้ การให้ยืมเงินกับการให้กู้เงินนั้นทำให้เกิดผลโดยตรงในทางเศรษฐกิจที่ไม่แตกต่างกัน นอกจากนี้ผู้ที่ทำธุรกิจให้กู้เงินแล้วได้ดอกผลมากมายมาขยายงานหรือลงทุนทำธุรกิจอย่างอื่นต่อ จึงเกิดประโยชน์โดยทางอ้อมต่อระบบการหมุนเวียนเงิน (บัญญัติ อุตมระติ 2527 : สัมภาษณ์)

3. นักเรียน ครู และผู้ปกครองตัดสินใจไม่ได้ว่าจะมีหรือไม่มีปฏิริยาจริยธรรมทางบวกต่อการกู้ยืมเงินจากผู้อื่น แต่อาจจะไม่มีปฏิริยาจริยธรรมทางลบด้วย แสดงว่านักเรียน ครู และผู้ปกครองก็ได้ตัดสินใจว่าการกู้ยืมเงินจากผู้อื่นเป็นการกระทำที่ไม่ดี ไม่ถูก ไม่ควร อาจเป็นเพราะว่าเมื่อถึงคราวที่ตนจำเป็นต้องกู้ยืมเงินผู้อื่นมาใช้จ่ายก็ทำได้ แต่ยินดีที่จะพึ่งตนเองมากกว่า

ดังได้กล่าวแล้วในบทที่ 1 ว่าในเรื่องการกู้ยืมสินนั้นมโนของความเสี่ยงแฝงอยู่ด้วย คือ เจ้าหนี้เสี่ยงว่าเมื่อให้กู้ไปแล้วตนจะมีโอกาสได้ทั้งเงินต้นและดอกเบี้ยคืนหรือไม่ ลูกหนี้ที่ตัดสินใจกู้ก็เสี่ยงว่าตนจะสามารถหาเงินมาชดใช้หนี้ได้ครบและทันตามกำหนดสัญญาหรือไม่ เมื่อกู้เข้ามาแล้วกลายเป็นลูกหนี้ก็มีความวิตกกังวลเป็นทุกข์เป็นร้อนต้องหาเงินมาชดใช้เจ้าหนี้เมื่อหาไม่ได้ก็ต้องคอยระวังตัวเพื่อหลบเลี่ยงการทวงหนี้ พระพุทธเจ้าท่านทรงประกาศความจริงของชีวิตในเรื่องนี้ จึงทรงมีพระพุทธวาทะว่า คฤหัสถ์มีหน้าที่ดำเนินชีวิตให้มีสุข ความสุขในชีวิต

เกิดจากการมีทรัพย์สิน การใช้จ่ายทรัพย์สินบริโภค การไม่เป็นหนี้ และการประกอบกิจการที่ไม่เป็นโทษ ทรงสอนให้รู้จักประหยัด ประมาดตน ไม่ใช่จ่ายฟุ่มเฟือยในสิ่งที่ไม่เห็นความต้องการของชีวิตเพื่อจะได้ไม่ต้องไปกู้ยืมผู้อื่นให้เกิดทุกข์ตามมาอีก ดังนั้นการกู้ยืมเงินผู้อื่นจะทำให้เกิดความทุกข์ในชีวิตได้ทางหนึ่งสำหรับผู้ที่มียาได้คงที่และเป็นรายได้ที่ไม่มาก แต่สำหรับการกู้ยืมจากผู้อื่นเพื่อมาลงทุนทำธุรกิจการค้า ขยายงานให้เจริญก้าวหน้าขึ้นโดยหวังว่าจะมีกำไรออกเงยจากการลงทุนทำธุรกิจนั้น ผลการวิจัยที่พบว่าคนไทยไม่มีปฏิกริยาจริยธรรมทางบวกต่อการกู้ยืมเงินจากผู้อื่น อาจตีความได้ว่าคนไทยไม่ค่อยมีความกล้าเสี่ยงที่จะกู้ยืมเงินผู้อื่นมาลงทุนทำการค้าหรือประกอบธุรกิจเหมือนคนจีน เคยมีชาวต่างประเทศ (Skinner 1957 : 91 , Blanchard 1958 : 485 อ้างถึงใน ชุตีร์ธน์ วัชรจรัสกุล 2523 : 15) ได้ศึกษาบุคลิกภาพที่แตกต่างกันระหว่างคนไทยกับคนจีนแล้วสรุปว่า คนจีนเป็นผู้ที่มีความอดุสาหะ ขยันขันแข็ง เต็มใจทำงานทุกชนิด มีจุดมุ่งหมายที่แน่นอน อยากร่ำรวย รักความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ ชอบทำสิ่งใหม่ ๆ กล้าเสี่ยง และรักความเป็นอิสระ ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบคนไทยโดยทั่วไปแล้ว คนไทยขยันน้อยกว่า ทำงานเพื่อสนองความต้องการของตนในระยะสั้น พอใจในสิ่งที่ตนมีอยู่แล้ว ไม่สนใจเรื่องเงินหรือความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ คนไทยมีชีวิตอยู่เพื่อปัจจุบัน ในขณะที่คนจีนมีความอดกลั้นในความต้องการในวันนี้ เก็บเงินไว้เพื่อความสบายในวันข้างหน้า ข้อสังเกตนี้มีผล การวิจัยของสุนทรী โคมิน และสนธิ สัมครการ (2522 : 176) มาสนับสนุนยืนยันได้ กล่าวคือ มีคนไทยประมาณร้อยละ 46 ที่เห็นว่า "ทรัพย์สินเงินทองเป็นของนอกกาย เราไม่ควรจะไปสนใจมากนัก" เป็นคำกล่าวที่ถูกต้อง อีกร้อยละ 13 เห็นว่าไม่ถูก และประมาณร้อยละ 23 ตอบว่าไม่ทราบแล้วแต่กรณี

นอกจากบุคลิกภาพที่แตกต่างกันเหล่านี้แล้ว ยังมีคนไทยจำนวนไม่น้อยที่ไม่เห็นด้วยกับอาชีพค้าขาย จะเห็นได้จากผลการวิจัยของสัญญา วัชรจรัสกุล (2521 : 140) ที่เคยกล่าวถึงแล้วได้สัมภาษณ์ผู้ประกอบการอาชีพอิสระและผู้ว่าจ้างว่า "การกระทำแบบซื้อถูกขายแพงของพ่อค้าทั่ว ๆ ไปไม่ถือว่าเป็นเรื่องผิดศีลธรรม" กลุ่มตัวอย่างร้อยละ 51.65 เห็นด้วย แต่ก็มีมากถึงร้อยละ 43.69 ที่ไม่เห็นด้วย ดังนั้นจึงไม่น่าแปลกใจเลยว่าธุรกิจการค้าตั้งแต่ขนาดใหญ่ระดับประเทศลงมา จนถึงการค้าขายเล็ก ๆ น้อย ๆ จึงตกอยู่ในมือของคนจีนมากกว่าคนไทย จนมีคำพูดในทำนองเหยียดหยันคนไทยในทำนองไม่รู้จักขนขวายทำมาหากินว่า "คนจีนเป็นคนขาย คนไทยเป็นคนซื้อ"

ถ้าคนไทยรุ่นใหม่พยายามเปลี่ยนทัศนคติและบุคลิกภาพของตนเสียใหม่กลายเป็นคนขยัน
 ขยันแข็งมากขึ้น ถกล้าเสี่ยงมากขึ้น เต็มใจต่อสู้กับงานทุกชนิดโดยไม่เห็นแก่ความเหน็ดเหนื่อย ต้นตัว
 อยู่เสมอ และรักความก้าวหน้าในงานอาชีพอิสระ ก็เป็นความหวังอันเรื่องรองว่า คนไทยรุ่นใหม่
 เหล่านี้จะเป็นกำลังสำคัญที่ช่วยให้ เศรษฐกิจและสังคมของประเทศพัฒนาardtหน้าไปอย่างรวดเร็ว
 หักเหตุมักกับอารยประเทศ

4. นักเรียน ครู และผู้ปกครองตัดสินใจไม่ได้ว่าจะมีหรือไม่มีปฏิริยาจริยธรรม
 ทางบวกและปฏิริยาจริยธรรมทางลบต่อการประกอบมิชฉาชีพที่ไม่ผิดกฎหมาย ซึ่งในการวิจัยนี้
 คือการค้าขายสัตว์เป็นสำหรับฆ่าเป็นอาหาร และการค้าขายบุหรื เหล้า และเบียร์ แสดงให้เห็น
 ว่าคนไทยไม่ได้ตัดสินใจคุณค่าของการค้าขายสิ่งเหล่านี้ว่าถูกหรือผิด ดีหรือไม่ดี ควรหรือไม่ควรกระทำ
 เพราะการค้าขายสิ่งเหล่านี้ก็เหมือน ๆ กับการค้าขายสิ่งของอื่น ๆ ที่เราใช้อยู่ในชีวิตประจำวัน
 ที่ไม่ได้ก่อให้เกิดผลดีหรือผลเสียแก่สังคมส่วนรวม การค้าขายสิ่งเหล่านี้จัดได้ว่าเป็นมิชฉาชีพที่
 พุทธศาสนิกชนไม่ควรประกอบเป็นอาชีพ และการค้าขายหมู เหล้า และเบียร์ก็เป็นข้อห้ามของ
 จริยธรรมอิสลามด้วย ในทางศาสนาถือว่าการค้าขายสัตว์เป็นทั้ง ๆ ที่รู้ว่าจะเอาไปฆ่าเป็นอาหาร
 นั้นเป็นการสมยอมให้มีการเบียดเบียนชีวิตของสัตว์อื่น การค้าขายบุหรื เหล้า และเบียร์เป็น
 การส่งเสริมให้ผู้ซื้อลุ่มหลงในอบายมุข ซึ่งอาจจะทำให้เกิดความเสียหายต่อชีวิต ร่างกาย
 ทรัพย์สินและชื่อเสียงของผู้ที่เสพได้ จึงควรงดเว้นการประกอบอาชีพเหล่านี้ (วศิน อินทสระ
 2521 : 129) แม้ว่าหลักธรรมคำสอนของศาสนาจะไม่ส่งเสริมให้ศาสนิกชนค้าขายสิ่งเหล่านี้
 แต่ในเมื่อเรายังต้องบริโภคอาหาร (ที่ปรุงมาจากสัตว์เป็น) ยังต้องสูบบุหรื ยังต้องดื่มเหล้าและ
 เบียร์กันเป็นกิจวัตรประจำวันจนกลายเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับชีวิตแล้ว คนไทยจึงเห็นว่าการค้าขาย
 สิ่งเหล่านี้ไม่ผิดและไม่บาป ซึ่งจะเห็นได้จากผลการวิจัยของสัญญา จิตตานนท์ (2521 : 140)
 ที่เคยกล่าวถึงแล้วพบว่าผู้ประกอบอาชีพอิสระและผู้ว่างงานในกรุงเทพมหานครจำนวนร้อยละ 88.34
 ไม่เห็นด้วยกับข้อความที่ว่า "อาชีพเลี้ยงเบ็ด ไก่ หมูไว้ขาย ไม่ควรทำเพราะเป็นบาป" มี
 เพียงร้อยละ 8.74 เท่านั้นที่เห็นด้วย ส่วนอีกร้อยละ 2.72 ตัดสินใจไม่ได้ เมื่อเห็นว่าไม่บาป
 การค้าขายสิ่งเหล่านี้ก็ไม่น่าจะเสียหายอะไร ถ้าเป็นการค้าขายที่สุจริต ไม่ได้ฉ้อโกงใคร แต่ก็
 มิได้ถึงกับเห็นดีเห็นงามด้วย

5. นักเรียน ครู และผู้ปกครองอาจจะไม่มีปฏิริยาจริยธรรมทางบวกและอาจจะมิ

ปฏิริยาจริยธรรมทางลบต่อการลักฉ้อทรัพย์ การลักฉ้อทรัพย์เป็นพฤติกรรมที่ล่วงละเมิดสิทธิในทรัพย์สินของผู้อื่นโดยปราศจากความซื่อสัตย์ เป็นพฤติกรรมที่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่เจ้าของทรัพย์โดยตรงและแก่สังคมโดยรวม ทั้งยังเป็นพฤติกรรมที่ผิดกฎหมายทั้งคดีแพ่งและคดีอาญา แต่การที่นักเรียน ครู และผู้ปกครองเพียงแต่อาจจะไม่มีปฏิริยาจริยธรรมทางบวกด้วยเท่านั้น แสดงให้เห็นว่าคนไทยกลุ่มนี้มีแนวโน้มที่จะไม่ส่งเสริมพฤติกรรมนี้แต่ในระดับที่ไม่รุนแรงมากนัก แตกต่างจากผลการวิจัยต่าง ๆ ที่ได้เสนอในบทที่ 1 ที่พบว่าคนไทยให้ความสำคัญแก่คุณธรรมด้านความซื่อสัตย์ไว้เป็นอันดับสูงสุด รวมทั้งผลการวิจัยของสุนทรী โคมิน และสนิท สมักรการ (2522) ที่เคยกล่าวถึงแล้วก็พบว่าความซื่อสัตย์จัดอยู่ในค่านิยมวิถีปฏิบัติในอันดับสูงสุด รองจากการพึ่งตนเองเท่านั้น ข้อมูลจากการวิจัยครั้งนี้แสดงให้เห็นว่าคนไทยไม่ได้ยึดถือความซื่อสัตย์เป็นปรมาัตถ์ โดยเฉพาะความซื่อสัตย์ต่อทรัพย์สินของผู้อื่น ซึ่งเป็นเรื่องที่น่าแปลกใจและน่าเป็นห่วงมาก

ส่วนปฏิริยาจริยธรรมทางลบต่อพฤติกรรมนี้ที่ไม่รุนแรงมากนัก คือเพียงแต่อาจจะไม่มีปฏิริยาจริยธรรมทางลบ คือ อาจจะตำหนิ อาจจะรำคาญ และอาจจะฟ้องร้องเท่านั้น ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับการวิจารณ์ที่ว่า คนไทยมีบุคลิกลักษณะที่หลีกเลี่ยงการเผชิญหน้ากับความขัดแย้ง ไม่สนับสนุนการเป็นศัตรู (Philips 1961 : 637) และมีความเกรงใจสูง มีความต้องการรักษาสัมพันธภาพอันดีของตนกับผู้อื่น จะพอใจหรือไม่พอใจก็มักจะเก็บไว้ในใจ ไม่แสดงออกมาให้เห็นเด่นชัด (Blanchard 1958 : 482)

ที่ผู้วิจัยกล่าวว่าเป็นห่วงก็คือ ความซื่อสัตย์สมควรเป็นคุณธรรมที่สำคัญอยู่ในอันดับแรก ๆ ที่คนไทยควรมีถือถือและปฏิบัติต่อกันในสังคม เพราะจะทำให้เกิดความยุติธรรม ไม่เบียดเบียนกัน ไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน แต่ปัจจุบันคนไทยกลับเห็นว่าไม่สำคัญนักและไม่จำเป็นต้องซื่อสัตย์ในทุกกรณี เรื่องนี้เป็นหน้าที่ของสถาบันต่าง ๆ ในสังคมที่จะมีส่วนร่วมกันในการรณรงค์เพื่อปลูกฝังจริยธรรมด้านความซื่อสัตย์ในหมู่เยาวชนและประชาชนคนไทยให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น โดยการชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของผลกรรมทางบวกของพฤติกรรมซื่อสัตย์และผลกรรมทางลบของพฤติกรรมไม่ซื่อสัตย์ เน้นที่ความสัมพันธ์ระหว่างการทำความดีกับการได้ดี การทำชั่วกับการได้ชั่ว และต้องกระทำด้วยวิธีการหลายวิธีพร้อม ๆ กัน ให้เห็นประสบการณ์ใกล้ตัวและให้ได้รับประสบการณ์ตรงด้วยตนเอง โดยจัดสิ่งจูงใจในการทำความดีให้เหมาะสมกับธรรมชาติความต้องการของแต่ละกลุ่มคน

6. นักเรียน ครู และผู้ปกครองจะไม่มีปฏิริยาจริยธรรมทางบวกแน่ ๆ และอาจจะ

มีปฏิริยาจริยธรรมทางลบต่อการละเลยที่จะรักษาสาธารณสมบัติ การฉวยโอกาสทุจริต และการประกอบมิจฉะที่ผิดกฎหมาย แสดงให้เห็นว่าพฤติกรรมทางเศรษฐกิจเหล่านี้เป็นพฤติกรรมที่คนไทยเห็นว่าผิด ไม่ดี และไม่ควรปฏิบัติอย่างยิ่งเพราะผลกระทบของพฤติกรรมเหล่านี้เป็นผลเสียแก่สังคมส่วนรวม จึงเป็นที่น่ายินดีที่คนไทยมีปฏิริยาจริยธรรมในทางที่ไม่ส่งเสริมพฤติกรรมดังกล่าว พฤติกรรมทางเศรษฐกิจด้านลบทั้งสามพฤติกรรมนี้เป็นพฤติกรรมที่ผิดกฎหมาย จึงเป็นหน้าที่ของเจ้าหน้าที่บ้านเมืองที่ต้องคอยป้องกันและปราบปรามให้ลดน้อยลงโดยอาศัยประชาชนคนไทยทำหน้าที่เป็นหูเป็นตาให้ แต่เมื่อพิจารณาผลการวิจัยด้านปฏิริยาจริยธรรมทางลบแล้ว ปรากฏว่าคนไทยเพียงแค่อาจจะมีปฏิริยาจริยธรรมทางลบด้วยเท่านั้น ดังนั้นความหวังที่จะให้คนไทยคอยเป็นหูเป็นตาให้เจ้าหน้าที่บ้านเมืองนั้นก็เลื่อนกลางเต็มที อาจเป็นเพราะคนไทยคิดว่า "ธูระไม่ใช่" หรือ "กัลลภจะถึงตัว" ก็แล้วแต่ ผู้วิจัยคิดว่าถึงเวลาแล้วที่เราควรจะต้องร่วมมือกันส่งเสริมพฤติกรรมกล้ารายงานความผิดของผู้อื่นหรือกล้าแสดงปฏิริยาจริยธรรมทางลบต่อพฤติกรรมที่ไม่พึงปรารถนาของสังคม และหมั่นแสดงปฏิริยาจริยธรรมทางบวกต่อพฤติกรรมที่พึงปรารถนา โดยกระตุ้นเตือนให้คนไทยเห็นความสำคัญของการกล้าแสดงปฏิริยาจริยธรรมต่อการกระทำของผู้อื่น เชื่อมโยงให้เห็นผลดีที่จะเกิดขึ้นแก่ส่วนรวม ยกย่องพฤติกรรมเหล่านี้ให้เป็นตัวอย่างที่น่าปฏิบัติตาม หากทำได้ดังนี้แล้วในเวลาไม่นานนักสังคมไทยก็จะเป็นสังคมที่มีประสิทธิภาพในการส่งเสริมพฤติกรรมที่พึงปรารถนาให้มีมากขึ้น และลดพฤติกรรมที่ไม่พึงปรารถนาให้น้อยลงได้ สังคมก็จะเกิดความสงบสุขร่มเย็นยิ่งขึ้น

ตอนที่ 2 อภิปรายผลการทดสอบสมมติฐานเกี่ยวกับตัวแปรอิสระ

ผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียวและการทดสอบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีของเซฟเฟในบทที่ 3 สามารถอภิปรายผลการวิจัยตามสมมติฐานที่เสนอไว้ได้ดังนี้

สมมติฐานข้อ 1 " นักเรียน ครู และผู้ปกครองเพศชายและเพศหญิงมีปฏิริยาจริยธรรมต่อพฤติกรรมทางเศรษฐกิจของผู้อื่นแตกต่างกัน "

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากตารางที่ 21 แสดงให้เห็นว่านักเรียน ครู และผู้ปกครองเพศชายและเพศหญิงมีปฏิริยาจริยธรรมต่อพฤติกรรมทางเศรษฐกิจของผู้อื่นแตกต่างกัน 7 พฤติกรรมซึ่งสนับสนุนสมมติฐานที่ตั้งไว้ โดยที่เพศหญิงมีปฏิริยาจริยธรรมทางบวกต่อพฤติกรรมเกี่ยวกับการกู้ยืมและพฤติกรรมทางเศรษฐกิจด้านลบ ได้แก่ การให้ผู้อื่นกู้เงิน การกู้ยืมเงินจากผู้อื่น การประกอบมิจฉะที่ผิดกฎหมาย การลักฉ้อทรัพย์ และการประกอบมิจฉะที่ผิดกฎหมายน้อยกว่าเพศชาย

ดังได้กล่าวไว้ในบทที่ 1 แล้วว่า สังคมไทยมีความคาดหวังในบทบาทของชายและหญิงต่างกันเป็นสองมาตรฐาน โดยจะให้เสรีภาพในการปฏิบัติตัวของชายมากกว่า ยกตัวอย่าง เช่น การออกเที่ยวนอกบ้านในเวลากลางคืน การดื่มสุรา สูบบุหรี่ ยอมให้ผู้ชายทำได้ แต่ถ้าหากผู้หญิงจะทำเช่นนั้นบ้างก็จะถูกตำหนิจากสังคม ผู้ชายสามารถมีภรรยาหลาย ๆ คนได้ในเวลาเดียวกัน โดยที่คนในสังคมเห็นเป็นเรื่องธรรมดา แต่ถ้าผู้หญิงมีสามีหลายคนในเวลาเดียวกันก็จะถูกตำหนิอย่างมากว่าประพฤติตนน่ารังเกียจ ความคาดหวังในบทบาทของชายและหญิงที่แตกต่างกันนี้จะเห็นได้จากผลการวิจัยของละม้ายมาศ ศรีทนต์ (2506 : 216) ซึ่งศึกษาอิทธิพลของสังคมต่อการพัฒนาการของเด็กที่ตำบลบ้านป่า จังหวัดชลบุรี ผลการศึกษาพบว่า ชาวบ้านมีทัศนคติว่าการสูบบุหรี่ ดื่มสุรา และการเล่นการพนันเป็นเรื่องของชายซึ่งไม่เหมาะกับหญิงที่จะกระทำในสถานที่สาธารณะ การวิจัยของเผ่าทิพย์ จำปาเทศ (2517) พบว่ากลุ่มตัวอย่างที่เป็นครู แพทย์ และวิศวกรร้อยละ 69 เห็นว่าสตรีไทยควรปฏิบัติตามระเบียบประเพณีเคร่งครัดกว่าบุรุษ และผลการวิจัยของเบญจมาศ ภูติพันธ์ (2515) ซึ่งศึกษาค่านิยมของบิดามารดาและเด็กวัยรุ่น พบว่าบิดามารดาของเด็กวัยรุ่นมีความเห็นว่า บุตรสาวควรมีลักษณะสุภาพ อ่อนน้อม ถ่อมตน รักษาระเบียบประเพณี และอนุเคราะห์ช่วยเหลือผู้อื่นมากกว่าบุตรชาย มาตรฐานความประพฤติ ที่แตกต่างกันดังกล่าวจึงมีผลทำให้บิดามารดาหรือผู้ปกครองเข้มงวด กวดขันกับความประพฤติของลูกสาวมากกว่าลูกชาย และประกอบปฏิริยาจริยธรรมจากสังคมจะเพ่งเล็งที่ความประพฤติของผู้หญิงมากกว่า จึงมีส่วนทำให้ผู้หญิงมีความไว (Sensitive) ในการตัดสินใจถูกผิดของการกระทำมากกว่าผู้ชาย พฤติกรรมที่คนในสังคมตัดสินว่าเป็นพฤติกรรมที่ไม่ดี ไม่ถูก ไม่ควรหรือผิดจริยธรรม เช่น การลักฉ้อทรัพย์และการประกอบมิชฉะชีพที่ผิดกฎหมาย ผู้หญิงจะประเมินว่าเป็นพฤติกรรมที่ผิดรุนแรงกว่าที่ผู้ชายประเมิน จึงมีปฏิริยาจริยธรรมทางบวกต่อพฤติกรรมนั้นน้อยกว่าชาย และกระทำผิดในคดีแบบนี้้นน้อยกว่าซึ่งจะเห็นได้จากจำนวนผู้ต้องหาในคดีฉ้อทรัพย์และมิชฉะชีพที่ผิดกฎหมายในทัณฑสถานหรือที่ปรากฏในสื่อมวลชนประจำวัน เป็นผู้ชายมากกว่าผู้หญิง และด้วยเหตุผลในทำนองเดียวกันนี้เอง ผู้ชายจึงประเมินว่าการค้าขาย เหล้า บุหรี่และเบียร์ซึ่งผู้ชายมักจะเสกกันจนกลายเป็นสิ่งจำเป็นในชีวิตประจำวันสำหรับบางคนนั้นก็ไม่น่าจะเสียหายอะไร ทำให้มีปฏิริยาจริยธรรมทางบวกต่อพฤติกรรมนี้มากกว่าผู้หญิง

เนื่องจากสังคมไทยยกย่องให้ผู้ชายเป็นหัวหน้าครอบครัว เป็นผู้รับผิดชอบเลี้ยงดูสมาชิกในครอบครัวให้มีความเป็นอยู่อย่างสุขสบายตามอัธยาศัยและเป็นที่พักของสมาชิกในครอบครัวใน

ทุกด้าน บิดามารดาจึงฝึกฝนอบรมให้เด็กชายรู้จักชวนชวายเป็นช่วยตัวเอง สามารถพึ่งตนเองได้ ต้องเข้มแข็ง กล้าหาญ กล้าเสี่ยง กล้าตัดสินใจได้ไม่เข็ดหลาบ ในขณะที่ยังเด็กหญิงต้องมีความอ่อนโยน สุภาพเรียบร้อย และยอมตามมากกว่า ผลจากอบรมเลี้ยงดูและบทบาทที่ต่างกัน ตามความคาดหวังของสังคมนี้เองจึงทำให้ผู้ชายมีค่านิยมในเรื่องความกล้าเสี่ยงมากกว่าผู้หญิง (สุนทรী โคมิน และ สนิท สัมครการ 2522 : 86) ดังนั้นเมื่อประสบปัญหาเกี่ยวกับเรื่องเงินทองหรือต้องตัดสินใจในธุรกิจเกี่ยวกับเรื่องเงิน ผู้ชายจึงกล้าเสี่ยงที่จะกู้ยืมเงินจากผู้อื่นและกล้าเสี่ยงที่จะหาผลประโยชน์จากการให้ผู้อื่นกู้เงินมากกว่าผู้หญิง ซึ่งจะต้องคิดหน้าคิดหลังให้รอบคอบเนื่องจากผู้หญิงมีค่านิยมในด้านความรับผิดชอบและความสงบสุขในครอบครัวมากกว่าผู้ชาย (สุนทรী โคมินและสนิท สัมครการ 2522 : 85-86) ดังนั้นจึงต้องคำนึงถึงผลลัพธ์ที่จะตามมาในเรื่องการกู้ยืมเงิน ผู้วิจัยเชื่อว่า เพราะเหตุนี้เองผู้ชายจึงมีปฏิริยาจริยธรรมทางบวกต่อการกู้ยืมเงินจากผู้อื่นและการให้ผู้อื่นกู้เงินมากกว่าผู้หญิง

ดังได้กล่าวแล้วว่าสังคมไทยยินยอมให้ผู้ชายทำอะไรได้อย่างอิสระเสรีตามใจชอบของตน พฤติกรรมที่ผู้ชายสามารถทำได้ทุกอย่างอิสระเสรีตามใจของโดยสังคมไม่เห็นว่าจะเสียหายสำหรับผู้ชายนี้ หลายพฤติกรรมกลับกลายเป็นพฤติกรรมที่ไม่ดีไม่งามถ้าผู้หญิงจะประพฤติเช่น การออกเที่ยวกลางคืน การไปค้างคืนนอกบ้าน การพลอดรักกับชายในที่สาธารณะและการเปลี่ยนคู่นอน เป็นต้น เป็นที่น่าสังเกตว่าสังคมจะเข้มงวดกับพฤติกรรมของหญิง เฉพาะที่เป็นพฤติกรรมที่ส่อไปในทางลบเท่านั้น เช่น พฤติกรรมลุ่มหลงอบายมุข พฤติกรรมการมักมากในกามกิเลส ดังนั้นสังคมไทยที่มีสองมาตรฐานสำหรับชายและหญิงนั้น จึงมีนัยของมาตรฐานพฤติกรรมในแง่ลบเท่านั้นที่ผู้หญิงไม่ควรทำอย่างผู้ชาย แต่สำหรับพฤติกรรมทางบวกแล้วสังคมไทยจะมีเพียงมาตรฐานเดียว คือพยายามปลูกฝังอบรมให้สมาชิกในสังคมเป็นคนดี มีความซื่อสัตย์สุจริต ขยันหมั่นเพียร มีใจยุติธรรม มีความเมตตากรุณา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน และสอนให้ละเว้นพฤติกรรมที่จะก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่ตนเอง ผู้อื่นและสังคม ดังนั้นจึงไม่น่าแปลกใจเลยที่กลุ่มตัวอย่างเพศชายและเพศหญิงในการวิจัยนี้จะมีปฏิริยาจริยธรรมต่อพฤติกรรมทางเศรษฐกิจด้านบวก ได้แก่ การบริจาคทรัพย์ การระบอบอาชีพอิสระ การอำนวยความสะดวกแก่สาธารณะ การกระจายทรัพย์อย่างเท่าเทียมกัน การระบอบอาชีพรับจ้าง การไม่เอาทรัพย์ผู้อื่น การกระจายทรัพย์ตามความจำเป็น และการให้ผู้อื่นยืมเงินไปในทางบวกและไม่แตกต่างกัน

พฤติกรรมกระจายทรัพย์สินตามความสามารถเป็นเพียงพฤติกรรมเดียวที่กลุ่มเพศหญิง มีปฏิริยาจริยธรรมทางบวกมากกว่าเพศชาย ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับผลการวิจัยของสิทธิศักดิ์ จุลศิริพงษ์ (2519 : 38) ที่พบว่านักเรียนหญิงเห็นด้วยกับข้อความที่ว่า "ถ้าสตรีสามารถทำงาน ได้ดีเท่าเทียมกับบุรุษ สตรีควรได้รับค่าจ้างเท่ากับบุรุษ" เรื่องนี้สามารถอธิบายได้ว่า ปัจจุบัน สถานภาพของผู้หญิงได้รับการยอมรับจากสังคมมากขึ้นกว่าแต่ก่อน อาทิเช่น ผู้หญิงมีโอกาสดูแลตัวเองแล้วเรียนและทำงานในหน้าที่ระดับสูงเท่าเทียมกับผู้ชาย มีสิทธิและหน้าที่ตามกฎหมายเท่าเทียมกับ ชายทุก ๆ เรื่อง โดยเฉพาะในเรื่องโอกาสในการประกอบอาชีพ ข้อกฎหมายต่าง ๆ ได้รับการ แก้ไขโดยเปิดโอกาสให้หญิงมีสิทธิและความเสมอภาคเท่ากับชาย ในการประกอบอาชีพอิสระ ผู้หญิงสามารถทำงานได้ทุกอาชีพตามความสามารถของตน สำหรับการรับราชการผู้หญิงก็มีโอกาส ได้ทำงานในตำแหน่งหน้าที่เหมือนผู้ชาย เช่น เป็นผู้พิพากษาได้ทุกศาล เป็นอัยการ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ปลัดอำเภอ นายอำเภอ ผู้ว่าราชการ ทหารทุกตำแหน่งมีการเลื่อนยศไม่จำกัด เป็นทูตในต่าง ประเทศได้ (ก.พ. 2518 : 18) ส่วนอาชีพรับจ้างนั้น ตามพระราชบัญญัติแรงงานเมื่อตำแหน่ง เท่ากันเงินก็ย่อมเท่ากัน แต่ในทางปฏิบัติสถานภาพของหญิงยังด้อยกว่าชายอยู่ ธนาคารบางแห่ง รับนักบัญชีเฉพาะชายเท่านั้น โดยอ้างว่าหญิงทำงานสู้ชายไม่ได้ ทำงานกลางคืนหรือออกต่างจังหวัด ก็ไม่สะดวก ลากลอบคล้ายมากกว่าชาย หรือถ้าจะรับหญิงเข้าทำงานก็จะให้อัตราเงินเดือนที่ ต่ำกว่า

วิชชุตา กิพัฒมทิพย์ (2519 : 9) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องสภาพการทำงานของลูกจ้าง หญิงในงานก่อสร้างในกรุงเทพมหานคร พบว่าแรงงานหญิงในอุตสาหกรรมมักเป็นแรงงานไร้ฝีมือ ทำให้นายจ้างเอารัดเอาเปรียบได้โดยง่ายทั้งในเรื่องก่อสร้าง ชั่วโมงทำงาน วันหยุดและ สวัสดิการอื่น ๆ ลูกจ้างหญิงจะถูกใช้งานหนักและได้รับค่าตอบแทนต่ำและมักจะทำงานเกินกำหนด เวลาทำงานปกติโดยไม่ได้รับค่าจ้างในชั่วโมงที่เกินเวลาไปเล็กน้อยเพราะเป็นแรงชั่วคราวและ จ้างเป็นรายวัน นอกจากนี้การวิจัยของโครงการ "สะท้อนภาพสตรีไทย" ซึ่งเป็นการศึกษา วิเคราะห์สภาพบทบาทและทัศนคติของสตรีไทยที่ทำงานในเขตกรุงเทพมหานคร พ.ศ. 2518 ของสมาคมสตรีนักธุรกิจและวิชาชีพแห่งประเทศไทย ได้สำรวจโอกาสก้าวหน้าในการทำงานของ ชายและหญิงในโรงงาน 47 แห่งทั่วประเทศโดยวิธีส่งแบบสอบถามให้คนงานชายและหญิง 13,635 คนตอบ ผลการวิจัยออกมาในแนวเดียวกันทุกภาคคือ หญิงมีโอกาสน้อยกว่าชายในการทำงาน น้อยกว่าชายในทุกระดับการศึกษา เช่น ในกลุ่มผู้ไม่มีการศึกษาเลย ร้อยละ 33 ของแรงงานชาย

ได้รับเงินเดือนถึง 2,500-3,000 บาท ซึ่งเป็นกลุ่มใหญ่ที่สุด ในขณะที่แรงงานหญิงส่วนใหญ่ (ร้อยละ 60) ได้รับเงินเดือนอยู่ในขั้น 500-1,000 บาทเท่านั้น ในระดับปริญญาตรีก็เช่นกัน ร้อยละ 24 ของแรงงานชายได้เงินเดือน 4,000-5,000 บาท ในขณะที่แรงงานหญิงเพียง ร้อยละ 4 เท่านั้นที่ได้รับเงินเดือนเท่านี้ (ชัตติยา กรรณสูต, ทองศรี กำภู ณ อยุธยาและ สินี กมลนาวัน 2519 : 22)

สภาพที่เป็นจริงของแรงงานสตรีไทยที่เสียเปรียบแรงงานชายในเรื่องการกระจาย ทรัพยากรและโอกาสก้าวหน้าในการทำงานนี้เอง มีส่วนทำให้ผู้หญิงรู้สึกว่าคุณค่าไม่ได้รับความ ความเป็นธรรม ในการจ้างงาน หากมีความสามารถเท่ากันนายจ้างควรจ่ายค่าจ้างให้อัตราเดียวกับที่จ่าย ให้แรงงานชาย ในการวิจัยครั้งนี้กลุ่มเพศหญิงซึ่งมีสถานภาพเป็นผู้ปกครองหญิงจำนวน 232 คน จบการศึกษาในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาวมกันถึงร้อยละ 72 และมีอาชีพเป็นผู้ใช้ แรงงานกับลูกจ้างเอกชนรวมกันร้อยละ 34.29 (ดูตารางที่ 10-17) ผลการวิจัยจึงพบว่า กลุ่มเพศหญิงมีปฏิริยาจริยธรรมทางบวกต่อการกระจายทรัพยากรตามความสามารถมากกว่าเพศชาย เนื่องจากกลุ่มตัวอย่างอาจรู้สึกว่าคุณค่าไม่ได้รับความ ความเป็นธรรมในการจ้างงาน อย่างไรก็ตามผู้วิจัย เชื่อว่าแนวโน้มของสถานภาพสตรีไทยด้านแรงงานจะดีขึ้นเรื่อย ๆ ทัดเทียมกับแรงงานชาย เพราะในปัจจุบันสตรีไทยมีโอกาสได้รับการศึกษาสูงขึ้นและเข้ามามีบทบาทในการพัฒนาประเทศ มากขึ้นทุกระดับทั้งในภาครัฐบาลและภาคเอกชน ประกอบกับรัฐบาล สถาบัน และหน่วยงาน ต่าง ๆ เริ่มตื่นตัวขวนขวายการสิทธิสตรีสากลที่กระจายไปทั่วโลกและหันมาพัฒนาสตรีกันอย่าง จริงจัง นอกจากนั้นสตรีเองยังได้แสดงให้เห็นอีกว่าคุณค่ามีความรู้ความสามารถในการทำงาน ได้ดีมีประสิทธิภาพไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าชายเลย และยิ่งกว่านั้นในบางเรื่องก็มีความสามารถมากกว่า

สมมติฐานข้อ 2 " นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 นักเรียนชั้นมัธยมปีที่ 3 นักเรียนชั้นมัธยมศึกษา ปีที่ 5 ครู และผู้ปกครองมีปฏิริยาจริยธรรมต่อพฤติกรรมทางเศรษฐกิจ ของผู้อื่นแตกต่างกัน "

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากตารางที่ 22 ปรากฏว่านักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 นักเรียนชั้นมัธยมปีที่ 3 นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ครู และผู้ปกครองมีปฏิริยา จริยธรรมต่อพฤติกรรมทางเศรษฐกิจของผู้อื่นแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < .05$ หรือ น้อยกว่า) จำนวน 10 พฤติกรรม แสดงว่าสถานภาพของบุคคลมีส่วนเกี่ยวข้องกับปฏิริยาจริยธรรม

ต่อพฤติกรรมทางเศรษฐกิจของผู้อื่นค่อนข้างมากสนับสนุนสมมติฐานที่ตั้งไว้ และเมื่อพิจารณารายละเอียดของความแตกต่างจากตารางที่ 23, 24, 25, 26 และภาพที่ 2, 3 แล้วจะพบว่า นักเรียนชั้นประถมปีที่ 6 มีปฏิริยাজริยธรรมทางบวกต่อพฤติกรรมทางเศรษฐกิจด้านบวกน้อยกว่า และมีปฏิริยাজริยธรรมทางลบต่อพฤติกรรมทางเศรษฐกิจด้านลบน้อยกว่ากลุ่มอื่น ๆ ส่วนนักเรียนชั้นมัธยมปีที่ 3 นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ครู และผู้ปกครองมีปฏิริยাজริยธรรมต่อพฤติกรรมทางเศรษฐกิจของผู้อื่นไม่แตกต่างกันในเกือบทุกพฤติกรรม

การที่นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 มีปฏิริยাজริยธรรมทางบวกต่อพฤติกรรมทางเศรษฐกิจด้านบวกน้อยกว่า (และ/หรือมีปฏิริยাজริยธรรมทางลบมากกว่าหรือไม่ต่างจาก) กลุ่มอื่นทุกกลุ่มหรือบางกลุ่มในพฤติกรรมการเสียสละเพื่อสาธารณประโยชน์ การไม่เอาทรัพย์สิน การกระจายทรัพย์สินตามความจำเป็น การกระจายทรัพย์สินตามความสามารถ การให้ผู้อื่นยืมเงิน และการประกอบมิชฌาชีพที่ไม่ผิดกฎหมาย และยังมีปฏิริยাজริยธรรมทางลบต่อพฤติกรรมทางเศรษฐกิจด้านลบ คือ การลักฉ้อทรัพย์สินและการฉวยโอกาสขูดรีดน้อยกว่าครูและผู้ปกครองนั้น สามารถอธิบายได้ว่าพฤติกรรมทางเศรษฐกิจที่ศึกษาในการวิจัยครั้งนี้ส่วนใหญ่เป็นพฤติกรรมทางเศรษฐกิจที่จะก่อให้เกิดผลกระทบทางบวกหรือทางลบต่อสังคมส่วนรวมมากกว่าจะเป็นผลกระทบที่มีผลกระทบเฉพาะตัวบุคคล ยกตัวอย่างเช่น การบริจาคทรัพย์สิน การเสียสละเพื่อสาธารณประโยชน์ การแบ่งปันทรัพย์สินอย่างยุติธรรม การไม่เอาทรัพย์สินผู้อื่น การประกอบสัมมาชีพ เมื่อกระทำแล้วจะทำให้เกิดความสุขสบายใจ เกิดความพอใจ เป็นที่รักใคร่ชื่นชมของผู้อื่นและเกิดผลดีต่อสังคมมากกว่าที่จะทำให้ผู้กระทำมีทรัพย์สินเงินทอง ในทำนองตรงกันข้ามการละเลยที่จะรักษาสาธารณสมบัติและการทำผิดกฎหมายก็จะเกิดผลเสียต่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมืองและความสงบสุขของสังคม เมื่อเป็นเช่นนั้นนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีอายุน้อยที่สุดเมื่อเทียบกับสถานภาพอื่น ๆ กล่าวคือ ร้อยละ 95.9 มีอายุอยู่ระหว่าง 10-13 ปี (ดูรายละเอียดในตารางที่ 16) ซึ่งเป็นวัยที่เด็กเพิ่งจะสามารถคิดหาเหตุผลแบบนามธรรมตามทฤษฎีพัฒนาการทางปัญญาของ พิวาเจท์ (Piaget 1976.: 62-63) ได้ ดังนั้นความสามารถในการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมทางเศรษฐกิจกับผลกระทบที่ซับซ้อนต่อสังคมส่วนรวมของเด็กในวัยนี้ จึงมีจำกัด ประกอบกับประสบการณ์ของเด็กวัยนี้ก็น้อยกว่าสถานภาพอื่น ๆ สิ่งแวดล้อมทางสังคมที่มีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ก็จำกัดอยู่เพียงที่บ้าน ที่โรงเรียน และสื่อมวลชนที่ให้ความสนุกสนานเพลิดเพลินตามความสนใจของวัยเท่านั้น ผู้ที่มีอิทธิพลต่อการเรียนรู้และความเชื่อ

ของเด็กคือ พ่อแม่ ครู เพื่อน และสื่อที่จำกัดอยู่ในความสนใจของวัย แม้ว่าในโรงเรียนจะมีการปลูกฝังคุณธรรมเรื่องการเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมไว้ในหลักสูตรก็ตาม แต่เนื้อหาวิชา กิจกรรม และประสบการณ์ที่โรงเรียนจัดให้ก็ยังคงเป็นกิจกรรมง่าย ๆ ไม่ซับซ้อน เด็กในวัยนี้จึงมีโอกากระทำหรือรับรู้การกระทำพฤติกรรมทางเศรษฐกิจของผู้อื่นน้อยกว่าสถานภาพอื่น ๆ ผู้วิจัยเชื่อว่า เพราะวัย ระดับการศึกษา และประสบการณ์ที่ยังน้อยของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 นี้เองที่เป็นสาเหตุให้เด็กไม่เข้าใจว่าพฤติกรรมทางเศรษฐกิจพฤติกรรมใดจะนำไปสู่ผลกรรมใด และผลกรรมมีความสำคัญต่อสังคมส่วนรวมเพียงใด ประกอบกับเด็กอาจจะตัดสินใจความถูกต้องของพฤติกรรมโดยใช้เกณฑ์ใดเพียงเกณฑ์หนึ่งที่เป็นรูปธรรมเข้าใจง่าย เช่น ถ้าผู้อื่นทำพฤติกรรมนั้นแล้วตัวเราจะได้รับผลดีหรือผลเสียอย่างไร ทำแล้วเขาจะถูกลงโทษหรือไม่ พ่อแม่และครูเคยสอนว่าควรทำหรือไม่ เป็นต้น เมื่อเด็กมีความรู้ความเข้าใจทางจริยธรรมต่อพฤติกรรมเหล่านั้นน้อยกว่าสถานภาพอื่น ๆ ก็เป็นเหตุให้เด็กมีปฏิริยาจริยธรรมทางบวกต่อพฤติกรรมทางเศรษฐกิจด้านบวก และมีปฏิริยาจริยธรรมทางลบต่อพฤติกรรมทางเศรษฐกิจด้านลบน้อยกว่ากลุ่มอื่น ๆ

สำหรับผลการวิจัยที่พบว่านักเรียนชั้นมัธยมปีที่ 3 นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ครู และผู้ปกครองมีปฏิริยาจริยธรรมต่อพฤติกรรมทางเศรษฐกิจของผู้อื่นไม่แตกต่างกันในเกือบทุกพฤติกรรมนั้น สามารถใช้เหตุผลในตนเองเดียวกันมาอธิบายได้ กล่าวคือ ข้อมูลจากตารางที่ 16 แสดงให้เห็นว่านักเรียนชั้นมัธยมปีที่ 3 และนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ส่วนใหญ่ (ร้อยละ 93.7 และ 95.1 ตามลำดับ) มีอายุอยู่ในช่วง 14-16 ปี ซึ่งเป็นช่วงวัยรุ่นตอนกลาง เป็นวัยที่เตรียมตัวเข้าสู่วัยผู้ใหญ่ ซึ่งเป็นวัยที่พยายามแสวงหาอุดมคติและปรัชญาชีวิต ตลอดจนมุ่งหวังที่จะทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคมส่วนรวมมากกว่าวัยอื่น ๆ (ประมวล ดิตตินัน 2522 : 136 ประสาร มาลากุล ณ ออยุธยา 2523 : 65) ส่วนครูร้อยละ 74.1 มีอายุอยู่ในช่วง 26-45 ปี เป็นวัยผู้ใหญ่และมีการศึกษาอยู่ในระดับอุดมศึกษาเป็นส่วนใหญ่ (ร้อยละ 95.5) ผู้ปกครองซึ่งอยู่ในวัยผู้ใหญ่ร้อยละ 57.6 มีการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาจนถึงอุดมศึกษา บุคคลทั้งสี่สถานภาพนี้อยู่ในวัยผู้ใหญ่และเตรียมพร้อมที่จะเป็นผู้ใหญ่มีการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาขึ้นไปจนถึงอุดมศึกษาย่อมมีความรู้ความเข้าใจทางจริยธรรมต่อพฤติกรรมทางเศรษฐกิจของผู้อื่นมากกว่านักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 แน่นอน เพราะ วัยและจำนวนปีที่ศึกษาในโรงเรียนที่มากขึ้นอย่างน้อย 3 ปี จากชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ก็เป็นการเพียงพอที่บุคคลจะมีโอกาสกระทำหรือเรียนรู้การกระทำที่เป็นพฤติกรรมทางเศรษฐกิจของผู้อื่นได้มากขึ้น เข้าใจความสำคัญของผลกรรมที่จะเกิดขึ้นแก่สังคมส่วนรวมได้ถูกต้องตามความเป็นจริงเหมือน ๆ กัน

สังคมมีความคาดหวังให้ครูเป็นแบบอย่างที่ดีแก่เยาวชนและบุคคลในสังคม ซึ่งจะเห็นได้จากคำกล่าวในทำนองยกย่องครูว่า ครูเป็นบุษนิยบุคคล ครูคือแม่พิมพ์ของชาติ โดยลักษณะอาชีพแล้วครูจะต้องมีความเสียสละและมีเมตตาธรรมต่อศิษย์ ฝึถ่ายทอดวิชาความรู้และอบรมสั่งสอนให้ศิษย์เป็นคนที่มีความรู้อย่างไม่เห็นแก่เหน็ดเหนื่อย เมื่อถึงคราวต้องวัดและประเมินผลการศึกษาแต่ละครั้ง ครูก็ต้องกระทำด้วยความถูกต้องเที่ยงธรรม ไม่ลำเอียงเข้าข้างศิษย์ที่ตนรักมากกว่าศิษย์ที่มีความสามารถมากกว่า มีผลงานดีกว่าก็ย่อมต้องได้คะแนนมากกว่า ความยุติธรรมและมีเมตตาธรรมซึ่งเป็นคุณธรรมประจำใจของครูนี้เองที่ทำให้ครูมีปฏิริยาจริยธรรมทางบวกต่อการกระจายทรัพย์สินตามความสามารถมากกว่ากลุ่มอื่น และมีปฏิริยาจริยธรรมทางบวกต่อการให้ผู้อื่นกู้เงินน้อยกว่ากลุ่มอื่น ๆ เนื่องจากครูพิจารณาเห็นว่าการแบ่งปันทรัพย์สินให้ลูกหลานหรือแบ่งปันผลประโยชน์ให้ลูกน้องโดยพิจารณาความสามารถเป็นเกณฑ์นั้นเป็นวิธีที่ยุติธรรมที่สุด และถ้าหากมีผู้เคื้อคร้อนมาขอพึ่งพาเรื่องเงิน หากเราพอจะมีก็ควรเอื้อเพื่อแผ้วแผ่เขาโดยการให้ยืมมากกว่าที่จะคิดหาผลประโยชน์โดยการให้กู้

สมมติฐานข้อ 3 " นักเรียน ครู และผู้ปกครองที่นับถือศาสนาพุทธ ศาสนาคริสต์ และศาสนาอิสลาม มีปฏิริยาจริยธรรมต่อพฤติกรรมทางเศรษฐกิจของผู้อื่นแตกต่างกัน "

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลในตารางที่ 27 แสดงให้เห็นว่านักเรียน ครู และผู้ปกครองที่นับถือศาสนาพุทธ ศาสนาคริสต์ และศาสนาอิสลามมีปฏิริยาจริยธรรมต่อพฤติกรรมทางเศรษฐกิจของผู้อื่นไม่แตกต่างกัน 15 พฤติกรรม แสดงว่าตัวแปรศาสนาอาจมีส่วนเกี่ยวข้องกับปฏิริยาจริยธรรมต่อพฤติกรรมทางเศรษฐกิจของผู้อื่นน้อยมาก ผลการวิจัยไม่สนับสนุนสมมติฐานที่ตั้งไว้ ซึ่งอาจมีสาเหตุหลายประการแต่ที่น่าจะนำมาพิจารณาก็คือ

1. ทั้งสามศาสนาต่างมีจุดมุ่งหมายอย่างเดียวกันคือ สอนคนให้ทำความดี ละเว้นความชั่ว กล่าวคือ ให้ยึดมั่นในความซื่อสัตย์ มีความจริงใจต่อกัน มีเมตตากรุณา เอื้อเพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน สอนให้รู้จักให้อภัย ไม่คิดร้ายต่อผู้อื่น ไม่เบียดเบียนผู้อื่นให้เคื้อคร้อน และให้มีความเสียสละ

(คัลมนรจณ์ บากา 2523 : 201 ; เสรี พงศ์พิศ 2523 : 3, ระวี ภาวิไล 2525 : 4-8)

2. กลุ่มผู้นับถือศาสนาต่าง ๆ เหล่านี้ต่างก็เป็นคนไทย เกิดและเติบโตในสภาพแวดล้อมที่คล้ายคลึงกัน โดยเฉพาะกลุ่มที่เป็นนักเรียนพุทธ คริสต์ และอิสลามต่างก็คลุกคลีอยู่ในโรงเรียนซึ่งเป็นสังคมเล็กที่มีสภาพแวดล้อมไม่แตกต่างกันมากนัก ได้รับการปลูกฝังความเชื่อทัศนคติ ค่านิยม และแบบแผนความประพฤติที่คล้ายคลึงกัน ดังนั้นแม้วิถีปฏิบัติและรายละเอียดปลีกย่อยของแต่ละศาสนาจะต่างกันบ้าง แต่อิทธิพลของการถ่ายทอดทั้งสังคมที่เหมือนกัน จึงมีส่วนทำให้

ผู้ที่นับถือศาสนาต่างกันประเมินความถูกต้องของพฤติกรรมแล้วมีปฏิริยาจริยธรรมต่อพฤติกรรมทางเศรษฐกิจของผู้อื่นไม่แตกต่างกัน

3. อาจจะเป็นไปได้ว่าศาสนามีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของคนไทยน้อยลงทุกที เพราะสภาพสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และวิถีชีวิตของคนไทยเปลี่ยนไปจากเดิมมาก แม้ว่าศาสนาจะได้มีการพัฒนา ปรับปรุง และสังคายนามาตลอด ก็ยังเป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างช้า ๆ เท่านั้น ในสภาพชีวิตที่คนไทยต้องต่อสู้ดิ้นรนเพื่อการดำรงชีวิตเช่นนี้ คนไทยย่อมเหินห่างจากศาสนามากขึ้น การเข้าใจถึงแก่นแท้ของสังฆธรรมทางศาสนาจึงเป็นไปได้ยาก เมื่อสภาพชีวิตจริงที่ประสบอยู่ทุกวันเกิดไม่สอดคล้องกับความจริงบางอย่างที่ศาสนาอ้าง คนส่วนใหญ่จึงมิได้ยึดถือศาสนาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต ศาสนาจึงมีบทบาทเป็นเพียงทางพึ่งทางสุดท้ายเมื่อไม่อาจหาที่พึ่งทางอื่นได้อีกต่อไป (เสรี พงศ์พิศ และคณะ 2524 : 332-335) ตัวอย่างพฤติกรรมที่เห็นได้ชัดเจนในการวิจัยนี้คือการกู้ยืมเงินจากผู้อื่น กลุ่มผู้นับถือศาสนาอิสลามน่าจะมีปฏิริยาจริยธรรมทางบวกน้อยกว่า (และ/หรือมีปฏิริยาจริยธรรมทางลบมากกว่า) กลุ่มอื่น ๆ เพราะหลักบัญญัติของศาสนาได้ห้ามการหาผลประโยชน์จากดอกเบี้ยไว้ แต่ในสภาพชีวิตจริงที่มีปัญหาเรื่องเศรษฐกิจบีบรัดตัวเช่นนี้ ชาวมุสลิมจึงจำต้องละเมิดข้อห้ามดังกล่าวเพื่อความอยู่รอดของปากท้องของตน เป็นเหตุให้ชาวมุสลิมมีปฏิริยาจริยธรรมต่อการกู้ยืมเงินจากผู้อื่นไม่แตกต่างจากชาวพุทธและชาวคริสต์

อย่างไรก็ตามการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งเลือกกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามสถานภาพให้มีจำนวนใกล้เคียงกันเป็นหลักใหญ่ จึงทำให้ได้จำนวนกลุ่มตัวอย่างที่นับถือศาสนาทั้งสามแตกต่างกันมากคือ กลุ่มพุทธมี 2,743 คน ในขณะที่กลุ่มคริสต์และกลุ่มอิสลามมีเพียง 27 และ 44 คนเท่านั้น ผู้วิจัยมีความเห็นว่าความแตกต่างกันมากของจำนวนกลุ่มตัวอย่างคงจะมีผลทำให้ความแตกต่างของปฏิริยาจริยธรรมระหว่างกลุ่มที่มีอยู่บ้างไม่ปรากฏเด่นชัด หากเป็นไปได้ในการวิจัยครั้งต่อไป ควรจะคำนึงถึงการเลือกจำนวนกลุ่มตัวอย่างในแต่ละศาสนาให้ใกล้เคียงกันด้วย

สมมติฐานข้อที่ 4 " นักเรียน ครู และผู้ประกอบการที่มีอาชีพหลักของครอบครัวรับราชการเป็นผู้ใช้แรงงาน ประกอบธุรกิจการค้า และเป็นลูกจ้างเอกชนมีปฏิริยาจริยธรรมต่อพฤติกรรมทางเศรษฐกิจของผู้อื่นแตกต่างกัน "

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากตารางที่ 28 ปรากฏว่านักเรียน ครู และผู้ประกอบการที่มา

จากครอบครัวที่มีอาชีพหลักแตกต่างกันมีปฏิริยาจริยธรรมทางบวกหรือปฏิริยาจริยธรรมทางบวกหรือปฏิริยาจริยธรรมทางลบแตกต่างกัน 6 พฤติกรรม แสดงให้เห็นว่าอาชีพหลักของครอบครัวมีส่วนเกี่ยวข้องกับปฏิริยาจริยธรรมต่อพฤติกรรมทางเศรษฐกิจของผู้อื่น เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ ทั้งนี้จะพิจารณาได้จากแนวคิดของทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมที่ให้ความสำคัญกับประสบการณ์ทางสังคมและความสามารถในการคิด สังเกต และเรียนรู้ว่าพฤติกรรมใดจะนำไปสู่ผลกรรมใด ถูกหรือผิด ควรทำหรือไม่ คนที่อยู่ในอาชีพที่มีความแตกต่างกันในด้านระดับการศึกษา ฐานะทางเศรษฐกิจและสังคม หน้าที่รับผิดชอบในงานอาชีพ และโอกาสให้เห็นแบบอย่างพฤติกรรมดี พฤติกรรมเลวแตกต่างกัน ก็จะทำให้มีความรู้ความเข้าใจทางจริยธรรมแตกต่างกัน และมีปฏิริยาจริยธรรมต่อพฤติกรรมของผู้อื่นแตกต่างกันด้วย

เมื่อพิจารณาความแตกต่างของปฏิริยาจริยธรรมระหว่างกลุ่มที่จำแนกตามตัวแปรอาชีพหลักของครอบครัวจากตารางที่ 28 และภาพที่ 4 จะเห็นว่ากลุ่มตัวอย่างจากครอบครัวรับราชการและเป็นลูกจ้าง เอกชนมีปฏิริยาจริยธรรมต่อพฤติกรรมทางเศรษฐกิจของผู้อื่นไม่แตกต่างกันเกือบทุกพฤติกรรม ทั้งนี้อาจเป็นเพราะลักษณะการทำงานอยู่ในหมวดวิชาชีพเดียวกัน (กรมแรงงาน 2512 : 72) คือต้องมีวุฒิการศึกษาและความรู้ความสามารถในการรับผิดชอบงานในระดับที่ใกล้เคียงกัน มีความมั่นคงในการทำงานและมีรายได้ประจำเหมือนกัน จึงทำให้มีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมไม่แตกต่างกัน บุคคลที่มาจากครอบครัวที่มีอาชีพหลักทั้งสองแบบนี้จึงได้รับการเลี้ยงดูด้วยวิธีที่คล้ายคลึงกัน มีโอกาสได้รับประสบการณ์ตรง ประสบการณ์จากการสังเกตแบบอย่าง จากคำบอกเล่าอบรมสั่งสอนที่คล้ายคลึงกัน จึงสามารถเรียนรู้กฎเกณฑ์ในการตัดสินใจถูกผิดของพฤติกรรมได้ไม่แตกต่างกันนัก เป็นเหตุให้มีปฏิริยาจริยธรรมต่อพฤติกรรมทางเศรษฐกิจของผู้อื่นไม่แตกต่างกันเกือบทุกพฤติกรรม

บุคคลจากครอบครัวที่มีอาชีพหลักรับราชการมีปฏิริยาจริยธรรมทางบวกต่อการกระจายทรัพย์สินตามความสามารถมากกว่ากลุ่มอื่น ทั้งนี้สามารถอธิบายได้ว่าโดยลักษณะอาชีพแล้ว อาชีพรับราชการจะได้ค่าตอบแทนในการทำงานแตกต่างจากอาชีพอื่น ๆ กล่าวคือ อาชีพเป็นลูกจ้างเอกชน ทำธุรกิจการค้า และเป็นผู้ใช้แรงงานจะได้รับค่าตอบแทนโดยพิจารณาจากความสามารถในการทำงานเป็นเกณฑ์ ลูกจ้างเอกชนมีนายจ้างเป็นบริษัทห้างร้าน ซึ่งมีผู้จัดการหรือเจ้าของกิจการเป็นผู้มีสิทธิ์และอำนาจเด็ดขาดในการพิจารณาขึ้นเงินเดือน จ่ายโบนัส จ่ายค่านายหน้า (Commission) หรือคงจ้างพนักงาน ขึ้นอยู่กับว่าพนักงานแต่ละคนสามารถทำผลประโยชน์ให้แก่บริษัทหรือเจ้าของ

กิจการได้มุกน้อยเพียงไรสามารถมากก็ได้มาก สามารถน้อยก็ได้น้อย ส่วนผู้ประกอบการอาชีพธุรกิจ การค้านั้นมักจะเป็นเจ้าของกิจการเอง ตั้งแต่ธุรกิจขนาดใหญ่ที่มีทุนหมุนเวียนมากลงมาจนถึง ค้าขายเล็ก ๆ น้อย ๆ รายได้หรือค่าตอบแทนในอาชีพนี้จึงขึ้นอยู่กับความรู้ความสามารถ ประสบ การณ์ และความขยันขันแข็งของตน ขายได้มากก็ได้ค่าตอบแทนมาก ขายได้น้อยก็ได้ค่าตอบแทนน้อย ส่วนอาชีพเป็นผู้ใช้แรงงานก็เช่นกัน หากทำไร่นาด้วยความขยันขันแข็งก็ได้ผลผลิตมาก ทำได้น้อย ก็ได้ผลค่าน้อย กรรมกรก็ได้ค่าตอบแทนตามผลงานที่ตนทำได้เป็นรายวัน วันใดหยุดงานก็จะ ไม่ได้เงินค่าจ้าง การได้ค่าตอบแทนในการทำงานของบุคคลทั้งสามอาชีพเหล่านี้แตกต่างไปจาก อาชีพรับราชการ อาชีพรับราชการนั้นมีรายได้แน่นอนเป็นเงินเดือนโดยไม่มีค่าตอบแทนอย่างอื่น ข้าราชการที่มีตำแหน่งหน้าที่รับผิดชอบในระดับเดียวกันและมีวุฒิทางการศึกษาเหมือนกันก็จริง แต่ อาจจะมีความสามารถ ความตั้งใจในการทำงาน และความศรัทธาเสียสละให้ทางราชการแตกต่างกันไป ข้าราชการที่ทุ่มเทกำลังกาย กำลังใจและกำลังความคิดให้แก่ทางราชการโดยไม่เห็นแก่ เหน็ดเหนื่อยก็จะได้ค่าตอบแทนในงานเป็นเงินเดือนเท่า ๆ กับผู้ที่ไม่ได้ตั้งใจทำงาน การได้ เลื่อนขั้นเงินเดือนเมื่อสิ้นปีงบประมาณก็เท่ากันคือ 1 ขั้น โอกาสที่จะได้รับการพิจารณาให้เลื่อน ขั้นเงินเดือนมากกว่า 1 ขั้นนั้นมีน้อยมากเพราะงบประมาณแผ่นดินได้กำหนดโควตาเงินค่าตอบแทน ความดีความชอบในการปฏิบัติราชการแก่ข้าราชการทุกหน่วยงานไว้ให้ได้เพียงร้อยละ 15 ของ จำนวนข้าราชการในหน่วยงานหนึ่ง ๆ เมื่อผลการพิจารณาความดีความชอบในการปฏิบัติราชการ ของลูกน้องเพื่อเสนอขอเลื่อนขั้นเงินเดือนพิเศษ 2 ขั้นปรากฏออกมา เหตุการณ์ที่มักเกิดขึ้น ทุกหน่วยงานราชการก็คือเสียงวิพากษ์วิจารณ์ว่า ผู้บังคับบัญชาตัดสินใจอย่างไม่ยุติธรรม ไม่ได้ พิจารณาตามผลงานหรือตามความสามารถของลูกน้อง แต่ลำเอียงด้วยเหตุอื่น เช่น ให้เพราะ ชอบพอกัน ให้เพราะอาวุโสกว่า ให้เพราะถึงคิวที่ควรจะได้ เป็นต้น การได้รับเงินค่าตอบแทน ในงานและการเลื่อนขั้นเงินเดือนพิเศษที่ข้าราชการเห็นว่าไม่ยุติธรรมตามความสามารถของ ผู้ทำงานนี้เอง มีส่วนทำให้ข้าราชการ (ชั้นผู้น้อย) บางส่วนขาดกำลังใจในการทำงาน ไม่กระตือ รือสัน ทำงานตามหน้าที่ไปวันหนึ่ง ๆ เพียงเพื่อมิให้มีข้อบกพร่อง จนมีคำกล่าวถึงวิธีการทำงาน ของข้าราชการว่า "ทำงานแบบเช้าชาม เย็นชาม" และ "ความขี้ไม่มี ความดีไม่ปรากฏ สิ้นปีก็เอาไปหนึ่งขั้น" และมีคำวิจารณ์ว่าระบบการทำงานของทางราชการมีประสิทธิผลน้อยกว่า เอกชนมาก เมื่อเป็นเช่นนี้ข้าราชการส่วนใหญ่ซึ่งผู้วิจัยคิดว่ามีความต้องการที่จะทำงานให้เต็ม ความรู้ความสามารถของตนจึงไม่เห็นด้วยกับการได้รับค่าตอบแทนแบบเท่าเทียมกัน (ระหว่าง

คนขยันทำงานกับคนเกียจคร้านในการทำงาน) แต่เห็นด้วยกับการได้รับค่าตอบแทนตามความสามารถมากกว่าจึงจะเป็นการยุติธรรม ทศนคติของผู้นำหรือสมาชิกในครอบครัวเช่นนี้คงจะมีโอกาสถ่ายทอดให้สมาชิกในครอบครัวคนอื่นได้เรียนรู้ จึงเป็นเหตุให้นักเรียน ครู และผู้ปกครองจากครอบครัวที่มีอาชีพหลักรับราชการมีปฏิริยาจริยธรรมทางบวกต่อการกระจายทรัพย์สินตามความสามารถมากกว่ากลุ่มจากครอบครัวที่มีอาชีพอื่น ๆ

ผลการวิจัยที่พบว่าคนที่มียาชีพหลักของครอบครัวเป็นนักธุรกิจการค้ามีปฏิริยาจริยธรรมทางบวกต่อการให้ผู้อื่นกู้เงินมากกว่าคนที่มียาชีพหลักของครอบครัวรับราชการ อธิบายได้ว่าลักษณะงานของทั้งสองอาชีพแตกต่างกัน กล่าวคือ อาชีพธุรกิจการค้าเป็นอาชีพที่เกี่ยวข้องกับเรื่องเงินโดยตรงคือต้องบริหารการเงินให้เกิดผลประโยชน์งอกเงยขึ้นมาก ต้องแสวงหากำไรจากการค้าขาย ดังนั้นการมีเงินให้ผู้อื่นกู้ก็หมายถึงว่าเจ้าของเงินทุนจะได้ดอกผลจากดอกเบี้ยเงินกู้ที่สามารถจะนำมาลงทุนสมทบทำธุรกิจได้ต่อ ๆ ไปอีก นักธุรกิจการค้าจึงเห็นด้วยกับการหาผลประโยชน์ด้วยการให้ผู้อื่นกู้เงินมากกว่าข้าราชการซึ่งจะมีประสบการณ์ในการให้ผู้อื่นกู้เงินน้อยกว่า เนื่องจากข้าราชการเป็นอาชีพที่มีเงินเดือนน้อยพอเลี้ยงชีพไปเดือนหนึ่ง ๆ เท่านั้น โอกาสที่จะสะสมเงินทองไว้มากจนให้ผู้อื่นกู้ก็มีไม่มากนัก ทศนคติต่อการให้ผู้อื่นกู้เงินและประสบการณ์จากการเห็นแบบอย่างของคนในครอบครัวจะมีส่วนทำให้สมาชิกจากครอบครัวที่มีอาชีพหลักทำธุรกิจการค้ามีปฏิริยาจริยธรรมทางบวกต่อการให้ผู้อื่นกู้เงินมากกว่าครอบครัวข้าราชการ .

สมาชิกจากครอบครัวทุกอาชีพรายงานว่าจะไม่มียาชีพจริยธรรมทางบวกต่อการลักฉ้อทรัพย์สิน แต่กลุ่มจากครอบครัวนักธุรกิจการค้าจะไม่มียาชีพจริยธรรมทางบวกแน่ ๆ ซึ่งเป็นระดับที่มากกว่าจนแตกต่างจากกลุ่มข้าราชการและผู้ใช้แรงงาน ดังที่ได้กล่าวแล้วว่าอาชีพทำธุรกิจการค้าต้องเกี่ยวข้องกับเรื่องเงิน ผลประโยชน์และแสวงหากำไร ดังนั้นความซื่อสัตย์ที่แสดงถึงการเคารพในสิทธิในทรัพย์สินของผู้อื่นจึงมีความสำคัญสำหรับคนในอาชีพนี้มาก การลักฉ้อทรัพย์สินโดยการไม่นำหนี้สินไปชำระหากเจ้าหนี้ไม่มาทวงจะเกิดผลเสียต่อผู้กระทำเป็นอย่างมาก คือทำให้วงการธุรกิจหมดความเชื่อถือไว้วางใจและจะไม่ให้เครดิต(สินเชื่อ) อีกต่อไป เครดิตมีความสำคัญเปรียบเสมือนใบเบิกทางในการทำการค้า หากนักธุรกิจไม่มีเครดิตแล้ว โอกาสที่จะประสบความสำเร็จในอาชีพก็เป็นไปได้ยาก ดังนั้นนักธุรกิจจึงต้องมีความเคร่งครัดในเรื่องการชำระหนี้ให้ตรงเวลาตามสัญญา เพื่อรักษาเครดิตของตนเอง สมาชิกในครอบครัวนักธุรกิจการค้าคงจะได้รับการถ่ายทอดความรู้ความเข้าใจ

ในผลของพฤติกรรมน้อยบ้างไม่มากก็น้อย จึงมีปฏิริยาจริยธรรมทางบวกต่อการลักฉ้อทรัพย์น้อยกว่ากลุ่มจากครอบครัวที่มีอาชีพอื่น ๆ

คนที่มียาชีพหลักของครอบครัวเป็นผู้ใช้แรงงานมีปฏิริยาจริยธรรมทางบวกต่อพฤติกรรมทางเศรษฐกิจด้านบวกคือการไม่เอาทรัพย์ผู้อื่นน้อยกว่ากลุ่มจากครอบครัวธุรกิจการค้า แต่กลับมีปฏิริยาจริยธรรมทางบวกต่อพฤติกรรมทางเศรษฐกิจด้านลบคือการลักฉ้อทรัพย์และการละเลยที่จะรักษาสาธารณสมบัติมากกว่ากลุ่มจากครอบครัวธุรกิจการค้าและข้าราชการ และยังมีปฏิริยาจริยธรรมทางลบต่อพฤติกรรมทางเศรษฐกิจด้านลบคือการฉวยโอกาสทุจริตน้อยกว่ากลุ่มข้าราชการอีกด้วย ผลการวิจัยนี้สะท้อนให้เห็นว่าผู้ที่มีอาชีพหลักของครอบครัวเป็นผู้ใช้แรงงานมีความรู้ความเข้าใจทางจริยธรรมเกี่ยวกับความซื่อสัตย์และเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมน้อยกว่ากลุ่มอื่น ๆ สอดคล้องกับผลการวิจัยของสมาน ซาลี เครือ (2523) ที่พบว่านักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ทั้งในกรุงเทพมหานครและต่างจังหวัดที่ผู้ปกครองมีอาชีพเกษตรกรรมมีค่านิยมในเรื่องความเมตตากรุณา ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม และการเคารพในสิทธิของผู้อื่นน้อยกว่านักเรียนที่ผู้ปกครองมีอาชีพค้าขายและรับราชการ ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะผู้ใช้แรงงานซึ่งได้แก่กรรมกรและชาวไร่ชาวนาส่วนใหญ่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำกว่าอาชีพอื่น ต้องต่อสู้ดิ้นรนทุกวิถีทางเพื่อความอยู่รอดของปากท้องตนเอง ดังนั้นกฎเกณฑ์ในการตัดสินความถูกผิดของพฤติกรรมอาจจะขึ้นอยู่กับว่าพฤติกรรมสามารถตอบสนองความจำเป็นพื้นฐานของชีวิตคือการมีกินมีใช้ไม่เดือดร้อนได้มากนักเพียงไรมากกว่าที่จะคำนึงถึงผลของการกระทำว่าทำแล้วจะทำให้ตนเป็นที่รักใคร่ของผู้อื่น ทำแล้วรู้สึกว่ามีค่าภาคภูมิใจ หรือทำแล้วจะเกิดผลดีต่อสังคมส่วนรวมหรือไม่ ตัวอย่างเช่น บุคคลที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำและปานกลางจะมีค่านิยมเกี่ยวกับความซื่อสัตย์แตกต่างกัน การเก็บของตกได้แล้วเอาไปคืนเจ้าของนั้น เป็นความดีที่ควรสรรเสริญในสังคมของฐานะปานกลางและสูง แต่เป็นสิ่งที่โง่เขลาและไม่ควรทำอย่างยิ่งในสังคมของคนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ (Kay 1975 อ้างถึงใน ดวงเดือน พันธุมนาวิน และเพ็ญแข ประจวบจันก 2520 : 19)

สมมติฐานข้อ 5 " นักเรียน ครู และผู้ปกครองที่อยู่ในกรุงเทพมหานครชั้นใน กรุงเทพมหานคร รอบนอก อำเภอมือง และอำเภอนอกที่มีปฏิริยาจริยธรรมต่อพฤติกรรมทางเศรษฐกิจของผู้อื่นแตกต่างกัน"

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากตารางที่ 29-31 และภาพที่ 5,6 แสดงให้เห็นว่านักเรียนครู และผู้ปกครองที่มีภูมิลำเนาอยู่ในท้องถิ่นที่มีสภาพความเป็นเมืองแตกต่างกัน มีปฏิริยาจริยธรรม

พฤติกรรมทางเศรษฐกิจแตกต่างกัน 9 พฤติกรรม โดยที่กลุ่มตัวอย่างในอำเภอเมืองและอำเภอชนบทมีปฏิริยาจริยธรรมทางลบต่อพฤติกรรมทางเศรษฐกิจด้านบวกมากกว่ากลุ่มตัวอย่างในกรุงเทพมหานครชั้นในและรอบนอก เช่นในพฤติกรรมการบริจาทรัพย์ การประกอบอาชีพอิสระ การประกอบอาชีพรับจ้าง การไม่เอาทรัพย์สินผู้อื่น การกระจายทรัพย์สินตามความจำเป็น และการกระจายทรัพย์สินตามความสามารถ นอกจากนี้กลุ่มตัวอย่างในอำเภอชนบทยังมีปฏิริยาจริยธรรมทางบวกต่อพฤติกรรมทางเศรษฐกิจด้านลบคือ การลักฉ้อทรัพย์สิน การไม่รักษาสาธารณสมบัติ และการฉวยโอกาสขูดรีดน้อยกว่ากลุ่มอื่น ๆ อีกด้วย ผลการวิจัยสนับสนุนสมมติฐานที่ตั้งไว้ กล่าวคือ สภาพความเจริญทางวัตถุ การประกอบอาชีพ ระดับการศึกษา และรายได้ของประชากรในภูมิลำเนาที่แตกต่างกันมีผลทำให้วิถีการดำเนินชีวิต ค่านิยม ความรู้ความเข้าใจทางจริยธรรมและปฏิริยาจริยธรรมต่อพฤติกรรมทางเศรษฐกิจของผู้อื่นแตกต่างกัน กล่าวคือ สังคมไทยเป็นสังคมเกษตรกรรม ประชากรมากกว่าร้อยละ 80 ประกอบอาชีพทางการเกษตรซึ่งกระจายอยู่ในพื้นที่ส่วนใหญ่ของประเทศ ดังนั้นสภาพแวดล้อมและชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทยในอำเภอเมืองและอำเภอชนบทจึงมีลักษณะเป็นสังคมชนบทซึ่งแตกต่างจากกรุงเทพมหานครในหลายประการ คือ กรุงเทพมหานครเป็นศูนย์กลางของความเจริญก้าวหน้าในทุก ๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่ให้ความสะดวกสบายแก่ชีวิต การศึกษา การสาธารณสุข การอุตสาหกรรม การเศรษฐกิจ และการพาณิชย์ท่ามกลางการสื่อสารคมนาคมที่รวดเร็วทันสมัย ปัจจัยเหล่านี้มีส่วนทำให้คนในกรุงเทพฯซึ่งมีฐานะทางเศรษฐกิจและมีการศึกษาคึกว่าคนในชนบทมีโอกาสได้เรียนรู้พฤติกรรมทางเศรษฐกิจทุกรูปแบบทั้งจากประสบการณ์ตรง ประสบการณ์จากการสังเกตและประสบการณ์จากคำบอกกล่าวว่า พฤติกรรมเหล่านี้จะทำให้เกิดผลดีหรือเสียต่อผู้กระทำหรือต่อสังคมส่วนรวม ควรทำหรือไม่ควรทำ จึงมีปฏิริยาจริยธรรมทางลบต่อพฤติกรรมทางเศรษฐกิจด้านบวกน้อยกว่ากลุ่มจากอำเภอเมืองและอำเภอชนบท และเนื่องจากกรุงเทพมหานครเป็นเมืองใหญ่ที่มีประชากรอยู่รวมกันอย่างหนาแน่นทุกอาชีพ ชาวกรุงเทพฯตระหนักดีว่าการอยู่ในคนหมู่มากจำเป็นต้องปฏิบัติตามระเบียบและกฎเกณฑ์ต่าง ๆ อย่างเคร่งครัด ผู้ที่ฝ่าฝืนระเบียบและก่อความเดือดร้อนรำคาญแก่ผู้อื่นก็จะถูกปฏิเสธจากสังคมทันทีด้วยวิธีการต่าง ๆ คนกรุงเทพฯจึงมีปฏิริยาจริยธรรมทางบวกต่อพฤติกรรมทางเศรษฐกิจด้านลบน้อยกว่า 2 กลุ่มดังกล่าว ส่วนสังคมชนบทนั้นมีลักษณะตรงกันข้ามกับสังคมในกรุงเทพมหานครอย่างมากในเรื่องมาตรฐานในการดำรงชีวิตอันได้แก่ การสาธารณสุขและสาธารณสุขโลกที่ต้อยกว่าอาชีพทางการเกษตรที่ต้องพึ่งพาดีนฟ้าอากาศ จึงมักได้ผลผลิตต่ำ มี

รายได้น้อย และมีภาระหนี้สินที่นับวันแต่จะทวีความรุนแรงมากขึ้น จึงไม่ได้อยู่ในฐานะที่จะบริจาค ทรัพย์สินเพื่อส่วนรวมได้ ประกอบกับคนในชนบทส่วนมากได้รับการศึกษาในระบบโรงเรียนเพียงแต่ ระดับประถมศึกษาซึ่งเป็นการศึกษาภาคบังคับที่พอจะอ่านออกเขียนได้เท่านั้น การศึกษานอก โรงเรียนที่มากับสื่อมวลชนทุกประเภทแพร่กระจายเข้ามาในสังคมชนบทได้ไม่รวดเร็วและทั่วถึง เหมือนกับในกรุงเทพมหานคร การต่อยอดการศึกษา การหางานไกลข่าวคราวการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงของโลก เทคโนโลยีในปัจจุบันน่า^{จะ}เป็นสาเหตุให้คนในชนบทไม่เข้าใจผลกระทบของพฤติกรรม ทางเศรษฐกิจบางพฤติกรรมอย่างกระจ่างชัดว่าจะทำให้เกิดผลดีและผลเสียอย่างไร สำหรับใคร เช่น พฤติกรรมการกระจายทรัพย์สินตามความจำเป็น การกระจายทรัพย์สินตามความสามารถ การ ประกอบอาชีพอิสระ การประกอบอาชีพรับจ้าง และการละเลยที่จะรักษาสาธารณสมบัติ เมื่อไม่ เข้าใจถึงผลกระทบและความสำคัญของผลกระทบเหล่านั้นอย่างแท้จริง ก็อาจเป็นสาเหตุให้คนใน ชนบทประเมินความถูกต้องของพฤติกรรมและมีปฏิกิริยาจรรยาธรรมต่อพฤติกรรมเหล่านั้นแตกต่างไป จากคนในกรุงเทพมหานครได้

สมมติฐานข้อ 6 "นักเรียน ครู และผู้ปกครองที่อยู่ในกรุงเทพมหานคร ภาคกลาง ภาคเหนือ ภาคใต้ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีปฏิกิริยาจรรยาธรรมต่อพฤติกรรมทาง เศรษฐกิจของผู้อื่นแตกต่างกัน"

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากตารางที่ 33-37 แสดงให้เห็นว่านักเรียน ครู และผู้ปกครอง ที่อยู่ในภูมิภาคต่าง ๆ มีปฏิกิริยาจรรยาธรรมต่อพฤติกรรมทางเศรษฐกิจของผู้อื่นแตกต่างกัน 13 พฤติกรรม โดยที่นักเรียน ครู และผู้ปกครองที่อยู่ในกรุงเทพมหานครและภาคใต้มีปฏิกิริยาจรรยาธรรม ทางบวกต่อพฤติกรรมทางเศรษฐกิจด้านบวกมากกว่าและ/หรือมีปฏิกิริยาจรรยาธรรมทางลบต่อพฤติกรรม ทางเศรษฐกิจด้านลบมากกว่ากลุ่มในภูมิภาคอื่น ๆ ตรงกันข้ามกับกลุ่มภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่มี ปฏิกิริยาจรรยาธรรมทางบวกต่อพฤติกรรมทางเศรษฐกิจด้านบวกน้อยกว่าและ/หรือมีปฏิกิริยาจรรยาธรรม ทางลบต่อพฤติกรรมทางเศรษฐกิจด้านลบน้อยกว่ากลุ่มจากภาคอื่น ๆ ผลการวิจัยสนับสนุนสมมติฐาน ที่ตั้งไว้ แสดงว่าลักษณะเฉพาะตัวของสภาพแวดล้อมและวิถีการดำเนินชีวิตของคนในภูมิภาคต่าง ๆ อาจมีส่วนเกี่ยวข้องกับปฏิกิริยาจรรยาธรรมต่อพฤติกรรมทางเศรษฐกิจของผู้อื่น ผลการวิจัยนี้ สอดคล้องกับผลการวิจัยของประสาร มาลากุล ณ อยุธยา (2523) ที่พบว่าเยาวชนในกรุงเทพ มหานครมีค่านิยมเรื่องการมีเมตตากรุณาและการไม่คิดโกงเอาเปรียบผู้อื่นมากกว่าเยาวชนใน ภาคอื่น ๆ ส่วนเยาวชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีค่านิยมเกี่ยวกับความซื่อสัตย์ ความสำนึก

ในหน้าที่บทบาทและความรับผิดชอบร่วมกัน ความเป็นอิสระ พึ่งพาตัวเองได้ และโอกาสในการพัฒนาตัวเองน้อยกว่าเยาวชนในภูมิภาคอื่น ในขณะที่เยาวชนในภาคใต้มีค่านิยมสูงกว่าภาคอื่น ๆ ในเรื่องความสามารถและความเป็นอิสระแก่ตัว การที่กลุ่มตัวอย่างในกรุงเทพมหานครและภาคใต้มีปฏิริยาจริยธรรมต่อพฤติกรรมทางเศรษฐกิจของผู้อื่นแตกต่างกับกลุ่มในภาคตะวันออกเฉียงเหนืออย่างเห็นได้ชัดนั้น เหตุผลหนึ่งที่น่าจะนำมาพิจารณาก็คือ คนไทยในภูมิภาคทั้งสองกลุ่มนี้มีความเหลื่อมล้ำกันในเรื่องฐานะทางเศรษฐกิจเป็นอย่างมาก ซึ่งจะเห็นได้จากตัวเลขแสดงรายได้ของบุคคลในเขตตัวเมืองและชนบทตามภูมิภาคต่าง ๆ ในปี พ.ศ. 2519 ซึ่งสำรวจโดยกองบัญชาชาติ สภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2521 : 58-59) ดังนี้คือ

ภูมิภาค	รายได้ของบุคคลต่อครัวเรือน (บาท)	
	เขตตัวเมือง	เขตชนบท
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	54,291	23,228
ภาคเหนือ	61,509	23,386
ภาคกลาง	61,120	35,309
ภาคใต้	60,762	27,148

จะเห็นได้ว่ารายได้ต่อครัวเรือนในเขตเมืองและเขตชนบทของภาคตะวันออกเฉียงเหนือต่ำกว่าภูมิภาคอื่น ๆ มากที่สุด หากจะวิเคราะห์แล้วจะพบว่ามีสาเหตุมาจากความเสียเปรียบในเรื่องคุณภาพของพื้นที่ในการเพาะปลูกซึ่งเป็นดินปนทรายแตกกระแหง ปริมาณน้ำฝนที่ตกในแต่ละปีก็ไม่เพียงพอทำให้ได้ผลผลิตทางการเกษตรต่ำ ระบบการชลประทานก็ไม่เอื้ออำนวยต่อการปลูกพืชครั้งที่ 2 ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีประชากรที่อยู่ในวัยแรงงานมากถึงร้อยละ 45.75 ของประเทศจึงต้องประสบกับปัญหาการว่างงานตามฤดูกาลมากกว่าภูมิภาคอื่น ๆ (ไชยยงค์ มงคลกิจงาม 2523 : 10) การว่างงานโดยไม่สามารถจะหาทางเพิ่มพูนรายได้ของครอบครัวจากการเกษตรนี้ย่อมจะเปิดโอกาสให้ชาวอีสานจำนวนมากไม่น้อยใช้เวลาส่วนใหญ่ไปในการแสวงหาความสนุกสนานในส่วนตัว เช่น ดีโก้ กัดปลา และบางครั้งก็เลยเถิดไปถึงพฤติกรรมที่ผิดจริยธรรมและกฎหมายด้วย เช่น เล่นการพนัน มั่วสุมยาเสพติด ลักขโมย ปล้นสดมภ์ ละทิ้งฐานออกไปแสวงหาโชคหรือทำงานต่างถิ่นและก่อให้เกิดปัญหาสังคมแออัดในเมืองหลวงตามมาอีก เมื่อชาวอีสานมีรายได้น้อย มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำกว่าคนใน

ภูมิภาคอื่น ๆ โอกาสที่จะทำพฤติกรรมเพื่อส่วนรวม เช่น การบริจาคทรัพย์และการเสียสละเพื่อสาธารณประโยชน์จึงมีน้อยมาก และเนื่องจากต้องการศึกษาและอยู่ในชนบทที่ห่างไกลความเจริญ โอกาสที่จะมีประสบการณ์และการเรียนรู้เกี่ยวกับผลกระทบของพฤติกรรมทางเศรษฐกิจบางพฤติกรรมจึงน้อยกว่าคนในภูมิภาคอื่น ๆ โดยเฉพาะในกรุงเทพมหานครและภาคใต้ซึ่งประชากรมีฐานะทางเศรษฐกิจดีกว่าคนในภูมิภาคอื่น ๆ เนื่องจากกรุงเทพมหานครเป็นศูนย์กลางของความเจริญในด้านเศรษฐกิจและอื่น ๆ ส่วนภาคใต้ก็มีพื้นที่ดินดีเหมาะแก่การเพาะปลูกและมีทรัพยากรเหมืองแร่มาก จึงมีโอกาสดูแลเรียนรู้พฤติกรรมทางเศรษฐกิจทุกรูปแบบ เข้าใจถึงผลดีและผลเสียที่จะเกิดขึ้นเมื่อกระทำพฤติกรรมดังกล่าว เมื่อเทียบกับคนในภาคอีสานแล้ว คนในกรุงเทพมหานครและภาคใต้จะมีความรู้ความเข้าใจทางจริยธรรมเกี่ยวกับพฤติกรรมทางเศรษฐกิจของผู้อื่นไปในทางที่เป็นประโยชน์แก่ส่วนรวมมากกว่า จึงมีปฏิริยาจริยธรรมทางบวกต่อพฤติกรรมทางเศรษฐกิจด้านบวกและมีปฏิริยาจริยธรรมทางลบต่อพฤติกรรมทางเศรษฐกิจด้านลบมากกว่ากลุ่มภาคอีสานและภาคอื่น ๆ

อย่างไรก็ตามเมื่อเปรียบเทียบปฏิริยาจริยธรรมต่อพฤติกรรมทางเศรษฐกิจของผู้อื่นในระหว่างกลุ่มนักเรียน ครู และผู้ประกอบการที่จำแนกตามตัวแปรอิสระทั้ง 6 ตัวแปรข้างต้นแล้ว ผู้วิจัยมีข้อสังเกตเกี่ยวกับความแตกต่างและไม่แตกต่างของการมีปฏิริยาจริยธรรมของแต่ละกลุ่มอยู่ 2 ประการ คือ

1. ความแตกต่างของปฏิริยาจริยธรรมระหว่างกลุ่มที่จำแนกตามตัวแปรอิสระทุกตัวแปร เป็นความแตกต่างกันในเชิงปริมาณเท่านั้น กล่าวคือ ในพฤติกรรมทางเศรษฐกิจด้านบวก เช่น การบริจาคทรัพย์ แต่ละกลุ่มต่างก็มีปฏิริยาจริยธรรมทางบวกต่อพฤติกรรมนี้ และในพฤติกรรมเศรษฐกิจด้านลบ เช่น การละเลยที่จะรักษาสาธารณสมบัติ ทุกกลุ่มจะมีปฏิริยาจริยธรรมทางลบเหมือนกัน ทิศทางของการมีปฏิริยาจริยธรรมจะเป็นไปในทำนองเดียวกัน เพียงแต่มีระดับมากน้อยแตกต่างกันเท่านั้น ความแตกต่างที่พบในการวิจัยนี้ไม่ใช่ความแตกต่างกันในทิศทางข้าม คือไม่มีพฤติกรรมใดเลยที่กลุ่มหนึ่งมีปฏิริยาจริยธรรมทางบวกในขณะที่กลุ่มอื่น ๆ มีปฏิริยาจริยธรรมทางลบด้วย ความแตกต่างกันในเชิงปริมาณนี้เกิดขึ้น 2 กรณี คือ

ก. บางพฤติกรรมเป็นความแตกต่างกันระหว่างระดับของการมีปฏิริยาจริยธรรม ตัวอย่างเช่น กลุ่มหนึ่งจะมีปฏิริยาจริยธรรมทางบวกแน่ ๆ ต่อการประกอบอาชีพอิสระ แต่กลุ่มอื่น ๆ อาจเพียงแค่อาจจะมีปฏิริยาจริยธรรมทางบวกด้วยเท่านั้น

ข. บางพฤติกรรมเป็นความแตกต่างของปฏิริยาจริยธรรมในระดับเดียวกัน เช่น ทุกกลุ่มจะมีปฏิริยาจริยธรรมทางบวกแน่ ๆ ต่อการบริจาคทรัพย์เหมือนกัน แต่เมื่อทดสอบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีของเซฟเฟแล้ว ปรากฏว่าความแตกต่างนั้นมากพอที่จะมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < .05$ หรือน้อยกว่า)

2. บางพฤติกรรมกลุ่มตัวอย่างแต่ละกลุ่มมีปฏิริยาจริยธรรมคนละระดับ แต่เมื่อทดสอบรายคู่ด้วยวิธีของเซฟเฟแล้ว ปรากฏว่าไม่พบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญ ตัวอย่างเช่น ปฏิริยาจริยธรรมทางบวกต่อการประกอบอาชีพอิสระของกลุ่มตัวอย่างที่จำแนกตามตัวแปรสถานภาพ พบว่านักเรียนชั้นประถมปีที่ 6 นักเรียนชั้นมัธยมปีที่ 3 นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 และผู้ปกครองจะมีปฏิริยาจริยธรรมทางบวกแน่ ๆ (2) ในขณะที่ครูอาจจะมีปฏิริยาจริยธรรมทางบวก (1) แต่ผลการเปรียบเทียบรายคู่กลับพบว่าครูมีปฏิริยาจริยธรรมทางบวกไม่ต่างอย่างมีนัยสำคัญ ($p < .05$) กับกลุ่มอื่น ๆ ผู้วิจัยขอทำความเข้าใจในกรณีนี้ว่า แม้ว่าครูจะมีปฏิริยาจริยธรรมทางบวกต่อพฤติกรรมนี้ในระดับที่ต่ำกว่ากลุ่มอื่น ๆ แต่คะแนนเฉลี่ยของครู ($\bar{x} = 22.28$ คะแนน) อยู่ในช่วงบนสุดของระดับ 1 ($\mu = 17.50-22.49$ คะแนน) ในขณะที่คะแนนเฉลี่ยของนักเรียนชั้นประถมปีที่ 6 นักเรียนชั้นมัธยมปีที่ 3 นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 และผู้ปกครอง ($\bar{x} = 23.22, 23.15, 23.32, 23.26$ คะแนน ตามลำดับ) อยู่ในช่วงล่างสุดของระดับ 2 ($\mu = 22.50-25.00$ คะแนน) ซึ่งเป็นความแตกต่างกันที่น้อยมากจนไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ การวิเคราะห์ข้อมูลในทำนองนี้จะพบได้ในระหว่างกลุ่มที่จำแนกตามตัวแปรอื่น ๆ ด้วย

รายละเอียดของความแตกต่างและไม่แตกต่างของระดับปฏิริยาจริยธรรมต่อพฤติกรรมทางเศรษฐกิจของผู้เ็นระหว่างกลุ่มนักเรียน ครู และผู้ปกครองที่จำแนกตามตัวแปรเพศ สถานภาพ ศาสนา อาชีพหลักของครอบครัว สภาพความเป็นเมือง และภูมิภาคตามที่ได้เสนอมาช่างต้นนี้ ปรากฏในตารางที่ 39-50

ตารางที่ 39 ระดับของการมีปฏิริยาจริยธรรมทางบวก ต่อพฤติกรรมทางเศรษฐกิจของผู้อื่น
ของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามตัวแปร "เพศ"

พฤติกรรมทางเศรษฐกิจของผู้อื่น	1 ชาย	2 หญิง	การเปรียบเทียบ รายคู่
การบริจาคทรัพย์	2	2
การประกอบอาชีพอิสระ	2	2
การเสียสละเพื่อสาธารณประโยชน์	2	2
การกระจายทรัพย์อย่างเท่าเทียมกัน	1	1
การประกอบอาชีพรับจ้าง	1	1
การไม่เอาทรัพย์ผู้อื่น	1	1
การกระจายทรัพย์ตามความจำเป็น	1	1
การกระจายทรัพย์ตามความสามารถ	1	1	2 > 1
การให้ผู้อื่นยืมเงิน	1	1
การให้ผู้อื่นกู้เงิน	1	0	1 > 2
การกู้ยืมเงินจากผู้อื่น	0	0	1 > 2
การประกอบอาชีพที่ไม่ผิดกฎหมาย	0	-1	1 > 2
การลักฉ้อทรัพย์	-1	-1	1 > 2
การละเลยที่จะรักษาสาธารณสมบัติ	-1	-2
การฉวยโอกาสทุจริต	-2	-2
การประกอบอาชีพที่ผิดกฎหมาย	-2	-2	1 > 2

- 2 จะมีปฏิริยาจริยธรรมทางบวกแน่ ๆ
 1 อาจจะมีปฏิริยาจริยธรรมทางบวก
 0 ตัดสินใจไม่ได้ว่าจะมีปฏิริยาจริยธรรมทาง บวกหรือไม่
 -1 อาจจะไม่มมีปฏิริยาจริยธรรมทางบวก
 -2 จะไม่มีปฏิริยาจริยธรรมทางบวกแน่ ๆ
 ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ

ตารางที่ 40 ระดับของการมีปฏิริยาจริยธรรมทางลบ ต่อพฤติกรรมทางเศรษฐกิจของผู้อื่น
ของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามตัวแปร "เพศ"

พฤติกรรมทางเศรษฐกิจของผู้อื่น	1 ชาย	2 หญิง	การเปรียบเทียบ, รายคู่
การบริจาคทรัพย์	-2	-2
การประกอบอาชีพอิสระ	-2	-2
การเสียสละเพื่อสาธารณประโยชน์	-1	-2
การกระจายทรัพย์อย่างเท่าเทียมกัน	-1	-1
การประกอบอาชีพรับจ้าง	-1	-1
การไม่เอาทรัพย์ผู้อื่น	-1	-1
การกระจายทรัพย์ตามความจำเป็น	-1	-1
การกระจายทรัพย์ตามความสามารถ	-1	-1
การให้ผู้อื่นยืมเงิน	-1	-1
การให้ผู้อื่นกู้เงิน	-1	-1
การกู้ยืมเงินจากผู้อื่น	-1	-1
การประกอบมิจอาชีพที่ไม่ผิดกฎหมาย	0	0
การลักฉ้อทรัพย์	1	1
การละเลยที่จะรักษาสาธารณสมบัติ	1	1
การฉวยโอกาสทุจริต	1	1	1 > 2
การประกอบมิจอาชีพที่ผิดกฎหมาย	1	1

- 2 จะมีปฏิริยาจริยธรรมทางลบแน่ ๆ
 1 อาจจะมีปฏิริยาจริยธรรมทางลบ
 0 ตัดสินใจไม่ได้ว่าจะมีปฏิริยาจริยธรรมทางลบหรือไม่
 -1 อาจจะไม่มามีปฏิริยาจริยธรรมทางลบ
 -2 จะไม่มีปฏิริยาจริยธรรมทางลบแน่ ๆ
 ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ

ตารางที่ 41 ระดับของการมีปฏิริยาจริยธรรมทางบวก ต่อพฤติกรรมทางเศรษฐกิจของผู้อื่น
ของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามตัวแปร "สถานภาพ"

พฤติกรรมทางเศรษฐกิจของผู้อื่น	1	2	3	4	5	การเปรียบเทียบ รายคู่
	ป.6	ม.3	มศ.5	ครู	ผปค.	
การบริจาคทรัพย์	2	2	2	2	2
การประกอบอาชีพอิสระ	2	2	2	1	2
การเสียสละเพื่อสาธารณประโยชน์	2	2	2	2	2
การกระจายทรัพย์อย่างเท่าเทียมกัน	1	1	1	1	1
การประกอบอาชีพรับจ้าง	1	1	1	1	1
การไม่เอาทรัพย์สินผู้อื่น	1	1	1	1	1	<u>1 5 2 3 4</u>
การกระจายทรัพย์ตามความจำเป็น	1	1	1	1	1	<u>1 2 3 5 4</u>
การกระจายทรัพย์ตามความสามารถ	0	1	1	1	1	<u>1 2 5 3 4</u>
การให้ผู้อื่นยืมเงิน	1	1	1	1	1	<u>1 4 2 5 3</u>
การให้ผู้อื่นกู้เงิน	1	1	1	0	1	<u>4 1 2 5 3</u>
การกู้ยืมเงินจากผู้อื่น	0	0	0	0	0
การประกอบมิจอาชีพที่ไม่ผิดกฎหมาย	-1	0	0	0	0	<u>1 2 3 5 4</u>
การลักฉ้อทรัพย์	-1	-2	-1	-1	-1
การละเลยที่จะรักษาสาธารณสมบัติ	-2	-1	-2	-2	-1
การฉวยโอกาสทุจริต	-1	-2	-2	-2	-1	<u>3 4 2 5 1</u>
การประกอบมิจอาชีพที่ผิดกฎหมาย	-2	-2	-2	-2	-2

- 2 จะมีปฏิริยาจริยธรรมทางบวกแน่ ๆ
 1 อาจจะมีปฏิริยาจริยธรรมทางบวก
 0 ตัดสินใจไม่ได้ว่าจะมีปฏิริยาจริยธรรมทางบวกหรือไม่
 -1 อาจจะไม่มืปฏิริยาจริยธรรมทางบวก
 -2 จะไม่มีปฏิริยาจริยธรรมทางบวกแน่ ๆ
 ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ

ตารางที่ 42 ระดับของการมีปฏิริยาจริยธรรมทางลบ ต่อพฤติกรรมทางเศรษฐกิจของผู้อื่น
ของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามตัวแปร "สถานภาพ"

พฤติกรรมทางเศรษฐกิจของผู้อื่น	1 ป.6	2 ม.3	3 มศ.5	4 ครู	5 ผปค.	การเปรียบเทียบ รายคู่
การบริจาคทรัพย์	-2	-2	-2	-2	-2
การประกอบอาชีพอิสระ	-2	-2	-2	-2	-2
การเสียสละเพื่อสาธารณประโยชน์	-1	-1	-1	-2	-2	<u>4 5 2 3 1</u>
การกระจายทรัพย์อย่างเท่าเทียมกัน	-1	-1	-1	-1	-1
การประกอบอาชีพรับจ้าง	-1	-1	-1	-1	-1
การไม่เอาทรัพย์สินผู้อื่น	-1	-1	-1	-1	-1	<u>2 4 5 3 1</u>
การกระจายทรัพย์ตามความจำเป็น	-1	-1	-1	-1	-1	<u>4 5 3 2 1</u>
การกระจายทรัพย์ตามความสามารถ	-1	-1	-1	-1	-1	<u>4 5 3 2 1</u>
การให้ผู้อื่นยืมเงิน	-1	-1	-1	-1	-1
การให้ผู้อื่นกู้เงิน	-1	-1	-1	-1	-1
การกู้ยืมเงินจากผู้อื่น	-1	-1	-1	-1	-1
การประกอบกิจการที่ไม่ผิดกฎหมาย	0	0	0	0	0	<u>4 5 3 2 1</u>
การลักฉ้อทรัพย์	1	1	1	1	1	<u>1 2 3 4 5</u>
การละเลยที่จะรักษาสาธารณสมบัติ	1	1	1	1	1
การฉวยโอกาสทุจริต	1	1	1	1	1	<u>1 2 3 5 4</u>
การประกอบกิจการที่ผิดกฎหมาย	1	1	1	1	1	<u>4 2 3 5 1</u>

2 จะมีปฏิริยาจริยธรรมทางลบแน่ ๆ

1 อาจจะมีปฏิริยาจริยธรรมทางลบ

0 ตัดสินใจไม่ได้ว่าจะมีปฏิริยาจริยธรรมทางลบหรือไม่

-1 อาจจะไม่มีการปฏิริยาจริยธรรมทางลบ

-2 จะไม่มีการปฏิริยาจริยธรรมทางลบแน่ ๆ

.... ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ

ตารางที่ 43 ระดับของการมีปฏิริยาจริยธรรมทางบวก ต่อพฤติกรรมทางเศรษฐกิจของผู้อื่น
ของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามตัวแปร "ศาสนา"

พฤติกรรมทางเศรษฐกิจของผู้อื่น	1	2	3	การเปรียบเทียบ รายคู่
	พุทธ	คริสต์	อิสลาม	
การบริจาคทรัพย์	2	1	2
การประกอบอาชีพอิสระ	2	2	2
การเสียสละเพื่อสาธารณประโยชน์	2	1	2
การกระจายทรัพย์อย่างเท่าเทียมกัน	1	2	1
การประกอบอาชีพรับจ้าง	1	1	1	2 1 3
การไม่เอาทรัพย์สินผู้อื่น	1	1	1
การกระจายทรัพย์ตามความจำเป็น	1	1	1
การกระจายทรัพย์ตามความสามารถ	1	1	1
การให้ผู้อื่นยืมเงิน	1	1	1
การให้ผู้อื่นกู้เงิน	1	1	1
การกู้ยืมเงินจากผู้อื่น	0	0	0
การประกอบมิจอาชีพที่ไม่ผิดกฎหมาย	0	-1	0
การลักฉ้อทรัพย์	-1	-1	-1
การละเลยที่จะรักษาสาธารณสมบัติ	-2	-1	-1
การฉวยโอกาสทุจริต	-2	-1	-1
การประกอบมิจอาชีพที่ผิดกฎหมาย	-2	-2	-2

- 2 จะมีปฏิริยาจริยธรรมทาง บวกแน่ ๆ
 1 อาจจะมีปฏิริยาจริยธรรมทาง บวก
 0 ตัดสินใจไม่ได้ว่าจะมีปฏิริยาจริยธรรมทาง บวกหรือไม่
 -1 อาจจะไม่มีการปฏิริยาจริยธรรมทาง บวก
 -2 จะไม่มีปฏิริยาจริยธรรมทางบวกแน่ ๆ
 ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ

ตารางที่ 44 ระดับของการมีปฏิริยาจริยธรรมทางลบ ต่อพฤติกรรมทางเศรษฐกิจของผู้อื่น
ของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามตัวแปร "ศาสนา"

พฤติกรรมทางเศรษฐกิจของผู้อื่น	1 พุทธ	2 คริสต์	3 อิสลาม	การเปรียบเทียบ รายคู่
การบริจาคทรัพย์	-2	-1	-2
การประกอบอาชีพอิสระ	-2	-1	-2
การเสียสละเพื่อสาธารณประโยชน์	-2	-1	-2
การกระจายทรัพย์อย่างเท่าเทียมกัน	-1	-1	-1
การประกอบอาชีพรับจ้าง	-1	-1	-2
การไม่เอาทรัพย์สินผู้อื่น	-1	-1	-1
การกระจายทรัพย์ตามความจำเป็น	-1	-1	-1
การกระจายทรัพย์ตามความสามารถ	-1	-1	-1
การให้ผู้อื่นยืมเงิน	-1	-1	-1
การให้ผู้อื่นกู้เงิน	-1	-1	-1
การกู้ยืมเงินจากผู้อื่น	-1	-1	-1
การประกอบมิจอาชีพที่ไม่ผิดกฎหมาย	0	0	0
การลักฉ้อทรัพย์	1	0	1
การละเลยที่จะรักษาสาธารณสมบัติ	1	1	1
การฉวยโอกาสขูดรีด	1	1	1
การประกอบมิจอาชีพที่ผิดกฎหมาย	1	1	1

- 2 จะมีปฏิริยาจริยธรรมทางลบแน่ ๆ
- 1 อาจจะมีปฏิริยาจริยธรรมทางลบ
- 0 ตัดสินใจไม่ได้ว่าจะมีปฏิริยาจริยธรรมทางลบหรือไม่
- 1 อาจจะไม่มีการปฏิริยาจริยธรรมทางลบ
- 2 จะไม่มีปฏิริยาจริยธรรมทางลบแน่ ๆ
- ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ

ตารางที่ 45 ระดับของการมีปฏิริยาจริยธรรมทางบวก ต่อพฤติกรรมทางเศรษฐกิจของผู้อื่น
ของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามตัวแปร "อาชีพหลักของครอบครัว"

พฤติกรรมทางเศรษฐกิจของผู้อื่น	1 ราชการ	2 แรงงาน	3 ธุรกิจ	4 ลูกจ้าง	การเปรียบเทียบ รายคู่
การบริจาคทรัพย์	2	2	2	2
การประกอบอาชีพอิสระ	2	2	2	2
การเสียสละเพื่อสาธารณประโยชน์	2	2	2	2
การกระจายทรัพย์อย่างเท่าเทียมกัน	1	1	1	1
การประกอบอาชีพรับจ้าง	1	1	1	1
การไม่เอาทรัพย์ผู้อื่น	1	1	1	1	<u>2 4 1 3</u>
การกระจายทรัพย์ตามความจำเป็น	1	1	1	1
การกระจายทรัพย์ตามความสามารถ	1	1	1	1	<u>4 2 3 1</u>
การให้ผู้อื่นยืมเงิน	1	1	1	1
การให้ผู้อื่นกู้เงิน	0	1	1	1	<u>1 4 3 2</u>
การกู้ยืมเงินจากผู้อื่น	0	0	0	0
การประกอบมิจอาชีพที่ไม่ผิดกฎหมาย	0	0	0	0
การลักฉ้อทรัพย์	-1	-1	-2	-1	<u>3 4 1 2</u>
การทะเลาะที่จะรักษาสาธารณสมบัติ	-2	-1	-2	-1	<u>3 1 4 2</u>
การฉวยโอกาสขูดรีด	-2	-2	-2	-2
การประกอบมิจอาชีพที่ผิดกฎหมาย	-2	-2	-2	-2

- 2 จะมีปฏิริยาจริยธรรมทางบวกแน่ ๆ
 1 อาจจะมีปฏิริยาจริยธรรมทางบวก
 0 ตัดสินใจไม่ได้ว่าจะมีปฏิริยาจริยธรรมทางบวกหรือไม่
 -1 อาจจะไม่มืปฏิริยาจริยธรรมทางบวก
 -2 จะไม่มีปฏิริยาจริยธรรมทางบวกแน่ ๆ
 ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ

ตารางที่ 46 ระดับของการมีปฏิริยาจริยธรรมทางลบ ต่อพฤติกรรมทางเศรษฐกิจของผู้อื่น
ของกุ่มตัวอย่างจำแนกตามตัวแปร "อาชีพหลักของครอบครัว"

พฤติกรรมทางเศรษฐกิจของผู้อื่น	1 ราชการ	2 แรงงาน	3 ธุรกิจ	4 ลูกจ้าง	การเปรียบเทียบ รายคู่
การบริจาคทรัพย์	-2	-2	-2	-2
การประกอบอาชีพอิสระ	-2	-1	-2	-2
การเสียสละเพื่อสาธารณประโยชน์	-2	-1	-1	-2
การกระจายทรัพย์อย่างเท่าเทียมกัน	-1	-1	-1	-1
การประกอบอาชีพรับจ้าง	-1	-1	-1	-2
การไม่เอาทรัพย์ผู้อื่น	-1	-1	-1	-1
การกระจายทรัพย์ตามความจำเป็น	-1	-1	-1	-1
การกระจายทรัพย์ตามความสามารถ	-1	-1	-1	-1
การให้ผู้อื่นยืมเงิน	-1	-1	-1	-1
การให้ผู้อื่นกู้เงิน	-1	-1	-1	-1
การกู้ยืมเงินจากผู้อื่น	-1	-1	-1	-1
การประกอบมิจอาชีพที่ไม่ผิดกฎหมาย	0	0	0	0
การลักฉ้อทรัพย์	1	1	1	1
การละเลยที่จะรักษาสาธารณสมบัติ	1	1	1	1
การฉวยโอกาสขูดรีด	1	1	1	1	2 3 4 1
การประกอบมิจอาชีพที่ผิดกฎหมาย	1	1	1	1

2 จะมีปฏิริยาจริยธรรมทางลบแน่ ๆ

1 อาจจะมีปฏิริยาจริยธรรมทางลบ

0 ตัดสินใจไม่ได้ว่าจะมีปฏิริยาจริยธรรมทางลบหรือไม่

-1 อาจจะไม่มามีปฏิริยาจริยธรรมทางลบ

-2 จะไม่มีปฏิริยาจริยธรรมทางลบแน่ ๆ

.... ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ

ตารางที่ 47 ระดับของการมีปฏิริยาจริยธรรมทางบวก ต่อพฤติกรรมทางเศรษฐกิจของผู้อื่น
ของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามตัวแปร "สภาพความเป็นเมือง"

พฤติกรรมทางเศรษฐกิจของผู้อื่น	1 กทม. ใน	2 กทม. นอก	3 อ. เมือง	4 อ. ชนบท	การเปรียบเทียบ รายคู่
การบริจาคทรัพย์	2	2	2	2
การประกอบอาชีพอิสระ	2	2	2	2
การเสียสละเพื่อสาธารณประโยชน์	2	2	2	2
การกระจายทรัพย์อย่างเท่าเทียมกัน	1	1	1	1
การประกอบอาชีพรับจ้าง	1	1	1	1
การไม่เอาทรัพย์ผู้อื่น	1	1	1	1	<u>2 4 3 1</u>
การกระจายทรัพย์ตามความจำเป็น	1	1	1	1
การกระจายทรัพย์ตามความสามารถ	1	1	1	1
การให้ผู้อื่นยืมเงิน	1	1	1	1
การให้ผู้อื่นกู้เงิน	0	0	1	1
การกู้ยืมเงินจากผู้อื่น	0	0	0	0
การประกอบอาชีพที่ไม่ผิดกฎหมาย	0	0	0	0
การลักฉ้อทรัพย์	-2	-1	-1	-1	<u>1 2 3 4</u>
การละเลยที่จะรักษาสาธารณสมบัติ	-2	-2	-2	-1	<u>2 1 3 4</u>
การฉวยโอกาสขูดรีด	-2	-2	-2	-1	<u>2 1 3 4</u>
การประกอบอาชีพที่ผิดกฎหมาย	-2	-2	-2	-2

- 2 จะมีปฏิริยาจริยธรรมทางบวกแน่ ๆ
 1 อาจจะมีปฏิริยาจริยธรรมทางบวก
 0 ตัดสินใจไม่ได้ว่าจะมีปฏิริยาจริยธรรมทางบวกหรือไม่
 -1 อาจจะไม่มมีปฏิริยาจริยธรรมทางบวก
 -2 จะไม่มีปฏิริยาจริยธรรมทางบวกแน่ ๆ
 ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ

ตารางที่ 48 ระดับของการมีปฏิริยาจริยธรรมทางลบ ต่อพฤติกรรมทางเศรษฐกิจของผู้อื่น
ของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามตัวแปร "สภาพความเป็นเมือง"

พฤติกรรมทางเศรษฐกิจของผู้อื่น	1 กทม. ใน	2 กทม. นอก	3 อ. เมือง	4 อ. ชนบท	การเปรียบเทียบ รายคู่
การบริจาคทรัพย์	-2	-2	-2	-2	<u>1 2 3 4</u>
การประกอบอาชีพอิสระ	-2	-2	-2	-2	<u>2 1 3 4</u>
การเสียสละเพื่อสาธารณประโยชน์	-2	-2	-1	-1
การกระจายทรัพย์อย่างเท่าเทียมกัน	-1	-1	-1	-1
การประกอบอาชีพรับจ้าง	-1	-2	-1	-1	<u>2 1 3 4</u>
การไม่เอาทรัพย์สินผู้อื่น	-1	-1	-1	-1	<u>1 2 3 4</u>
การกระจายทรัพย์ตามความจำเป็น	-1	-1	-1	-1	<u>1 2 3 4</u>
การกระจายทรัพย์ตามความสามารถ	-1	-1	-1	-1	<u>1 2 3 4</u>
การให้ผู้อื่นยืมเงิน	-1	-1	-1	-1
การให้ผู้อื่นกู้เงิน	-1	-1	-1	-1
การกู้ยืมเงินจากผู้อื่น	-1	-1	-1	-1
การประกอบมิชฉาชีพที่ไม่ผิดกฎหมาย	0	0	0	0
การลักฉ้อทรัพย์	1	1	1	1
การละเลยที่จะรักษาสาธารณสมบัติ	1	1	1	1	<u>4 3 2 1</u>
การฉวยโอกาสทุจริต	1	1	1	1
การประกอบมิชฉาชีพที่ผิดกฎหมาย	1	1	1	1

- 2 จะมีปฏิริยาจริยธรรมทางลบแน่ ๆ
- 1 อาจจะมีปฏิริยาจริยธรรมทางลบ
- 0 ตัดสินใจไม่ได้ว่าจะมีปฏิริยาจริยธรรมทางลบหรือไม่
- 1 อาจจะไม่มามีปฏิริยาจริยธรรมทางลบ
- 2 จะไม่มีปฏิริยาจริยธรรมทางลบแน่ ๆ
- ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ

ตารางที่ 49 ระดับของการมีปฏิริยาจริยธรรมทางบวก ต่อพฤติกรรมทางเศรษฐกิจของผู้อื่น
 ของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามตัวแปร "ภูมิภาค"

พฤติกรรมทางเศรษฐกิจของผู้อื่น	1 กทม.	2 กลาง	3 เหนือ	4 ใต้	5 อีสาน	การเปรียบเทียบ รายคู่
การบริจาคทรัพย์	2	2	2	2	2	5 <u>2 3 1</u> 4
การประกอบอาชีพอิสระ	2	2	2	2	1	5 <u>2 3 1</u> 4
การเสียสละเพื่อสาธารณประโยชน์	2	2	2	2	1	5 <u>2 3 1</u> 4
การกระจายทรัพย์อย่างเท่าเทียมกัน	2	1	1	2	1	5 <u>2 3 1</u> 4
การประกอบอาชีพรับจ้าง	1	1	1	1	1	5 <u>2 3 1</u> 4
การไม่เอาทรัพย์ผู้อื่น	1	1	1	1	1	5 <u>2 3 1</u> 4
การกระจายทรัพย์ตามความจำเป็น	1	1	1	1	1	<u>2 5 3 1</u> 4
การกระจายทรัพย์ตามความสามารถ	1	1	1	1	1
การให้ผู้อื่นยืมเงิน	1	1	1	1	1
การให้ผู้อื่นกู้เงิน	0	0	1	1	1
การกู้ยืมเงินจากผู้อื่น	0	0	0	0	0
การประกอบมิจอาชีพที่ไม่ผิดกฎหมาย	0	0	0	0	0
การลักฉ้อทรัพย์	-2	-1	-1	-2	-1	<u>4 1 2 3</u> 5
การละเลยที่จะรักษาสาธารณสมบัติ	-2	-2	-1	-2	-1	<u>4 1 2 3</u> 5
การฉวยโอกาสทุจริต	-2	-2	-2	-2	-1	<u>1 4 3 2</u> 5
การประกอบมิจอาชีพที่ผิดกฎหมาย	-2	-2	-2	-2	-2	<u>4 1 3 2</u> 5

- 2 จะมีปฏิริยาจริยธรรมทางบวกแน่ ๆ
- 1 อาจจะมีปฏิริยาจริยธรรมทางบวก
- 0 ตัดสินใจไม่ได้ว่าจะมีปฏิริยาจริยธรรมทางบวกหรือไม่
- 1 อาจจะไม่มืปฏิริยาจริยธรรมทางบวก
- 2 จะไม่มีปฏิริยาจริยธรรมทางบวกแน่ ๆ
- ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ

ตารางที่ 50 ระดับของการมีปฏิริยาจริยธรรมทางลบ ต่อพฤติกรรมทางเศรษฐกิจของผู้อื่น
ของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามตัวแปร "ภูมิภาค"

พฤติกรรมทางเศรษฐกิจของผู้อื่น	1 กทม.	2 กลาง	3 เหนือ	4 ใต้	5 อีสาน	การเปรียบเทียบ รายคู่
การบริจาคทรัพย์	-2	-2	-2	-2	-1	<u>4 1 3 2 5</u>
การประกอบอาชีพอิสระ	-2	-1	-2	-2	-1	<u>4 1 3 2 5</u>
การเสียสละเพื่อสาธารณประโยชน์	-2	-1	-1	-2	-1	<u>4 1 3 2 5</u>
การกระจายทรัพย์อย่างเท่าเทียมกัน	-1	-1	-1	-2	-1	<u>4 1 3 2 5</u>
การประกอบอาชีพรับจ้าง	-2	-1	-1	-2	-1	<u>4 1 3 2 5</u>
การไม่เอาทรัพย์ผู้อื่น	-1	-1	-1	-1	-1	<u>4 1 3 2 5</u>
การกระจายทรัพย์ตามความจำเป็น	-1	-1	-1	-1	-1	<u>1 4 3 2 5</u>
การกระจายทรัพย์ตามความสามารถ	-1	-1	-1	-1	-1	<u>1 4 3 2 5</u>
การให้ผู้อื่นยืมเงิน	-1	-1	-1	-1	-1	<u>4 1 3 2 5</u>
การให้ผู้อื่นกู้เงิน	-1	-1	-1	-1	-1
การกู้ยืมเงินจากผู้อื่น	-1	-1	-1	-1	-1
การประกอบมิจวิชาชีพที่ไม่ผิดกฎหมาย	0	0	0	0	0
การลักฉ้อทรัพย์	1	1	1	1	0	<u>5 3 1 2 4</u>
การละเลยที่จะรักษาสาธารณสมบัติ	1	1	1	1	1	<u>5 3 2 1 4</u>
การฉวยโอกาสขูดรีด	1	1	1	1	1	<u>5 2 3 1 4</u>
การประกอบมิจวิชาชีพที่ผิดกฎหมาย	1	1	1	1	1	<u>5 2 3 1 4</u>

2 จะมีปฏิริยาจริยธรรมทางลบแน่ ๆ

1 อาจจะมีปฏิริยาจริยธรรมทางลบ

0 ทักสนใจไม่ได้ว่าจะมีปฏิริยาจริยธรรมทางลบหรือไม่

-1 อาจจะไม่มมีปฏิริยาจริยธรรมทางลบ

-2 จะไม่มีปฏิริยาจริยธรรมทางลบแน่ ๆ

.... ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ